

Sveti Ignacije Loyolski i isusovci u Hrvatskoj

Jurić, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:211196>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)



**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

**SVETI IGNACIJE LOYOLSKI I ISUSOVCI U
HRVATSKOJ**

Diplomski rad

Mentor:

doc. dr. sc. Grgo Grbešić

Student:

Valentina Jurić

Đakovo, 2021.

Sadržaj

SAŽETAK	3
SUMMARY	4
UVOD	5
1. SVETI IGNACIJE LOYOLA I ISUSOVCI	6
1.1. ŽIVOT SVETOGA IGNACIJA LOYOLE DO OBRAĆENJA	6
1.1.1. Ranjeni svetac u Pamploni	8
1.2. Obraćenje	9
1.2.1. Ignacije Loyola u Montserratu	11
1.2.2. Manresa – u Božjoj školi	12
1.2.2.1. Unutrašnji razvoj	12
1.2.2.2. Ignacijeva smrtna opasnost	15
1.2.3. Jeruzalemski hodočasnik	16
1.2.3.1. Barcelona	16
1.2.3.2. Italija	17
1.2.3.3. U Jeruzalemu	18
1.2.4. Student u Parizu	20
1.2.4.1. Početak Družbe	22
1.2.5. Jeruzalem ili Rim?	24
1.2.5.1. Rim	25
1.3. ISUSOVCI	26
1.3.1. Konstitucije Družbe Isusove	27
1.3.2. Uprava u Družbi Isusovoj	28
2. DOLAZAK ISUSOVACA U HRVATSKU	29
2.1. PRVI DOLAZAK ISUSOVACA NA HRVATSKI PROSTOR	30
2.2. OSNIVANJE KOLEGIJA U HRVATSKOJ	32
2.2.1. Osnivanje kolegija u Rijeci	32
2.2.2. Osnivanje kolegija u Zagrebu	34
2.2.3. Osnivanje kolegija u Dubrovniku	35
2.3. DRUGI DOLAZAK ISUSOVACA NA HRVATSKI PROSTOR	37
3. DJELOVANJE ISUSOVACA U HRVATSKOJ	41
3.1. ISUSOVCI U ZAGREBU	41
3.2. ISUSOVCI U DUBROVNIKU	43

3.3. ISUSOVCI U RIJECI.....	44
3.4. ISUSOVCI U 20. STOLJEĆU.....	46
3.4.1. Prijetnja isusovcima u Jugoslaviji.....	47
3.4.2. Zagreb u 20. stoljeću.....	48
3.4.3. Hrvatska provincija Družbe Isusove danas.....	51
4. DOPRINOS ISUSOVACA U HRVATSKOJ	51
4.1. VJERSKO KULTURNI RAD I TEOLOGIJA ISUSOVACA	52
4.1.1. Vjersko kulturni rad isusovaca	52
4.1.2. Isusovačka teologija.....	53
4.1.2.1. Isusovačka dogmatska teologija	54
4.1.2.2. Isusovačka apologetika	55
4.1.3. Isusovački katekizmi.....	56
4.2. DOPRINOS ISUSOVACA JEZIKU I KNJIŽEVNOSTI.....	57
4.2.1. Jedinstvo hrvatskoga jezika	57
4.2.2. Književnici i leksikografi.....	57
4.2.2.1. Bartol Kašić	58
4.2.2.2. Juraj Habdelić	59
4.2.3. Hrvatski isusovački rječnici.....	60
4.3. ZNANSTVENI RAD I FILOZOFIJA ISUSOVACA	60
4.3.1. Znanstveni rad isusovaca	60
4.3.1.1. Stjepan Glavač	62
4.3.1.2. Josip Franjo Domin.....	62
4.3.1.3. Ruđer Josip Bošković	63
4.3.2. Doprinos isusovaca filozofiji	65
4.3.2.1. Studij filozofije u Hrvatskoj	65
4.3.2.2. Hrvatski isusovački filozofi u 17. i 18. stoljeću	66
4.3.2.3. Hrvatski isusovački filozofi u 20. stoljeću.....	67
ZAKLJUČAK.....	70
BIBLIOGRAFIJA.....	72

Sažetak

Tema diplomskoga rada predstavlja život svetog Ignacija Loyolskog i isusovaca u Hrvatskoj. Diplomski je rad podijeljen na četiri dijela. Prvi dio predstavlja Ignacijev život, nastanak i ustrojstvo isusovaca. Zatim, u drugome ćemo dijelu prikazati prvi dolazak isusovaca i njihovo osnivanje kolegija u Rijeci, Zagrebu i Dubrovniku. Također u drugome ćemo dijelu rada prikazati dolazak isusovaca nakon ponovnoga ustanovljenja Reda u 18. stoljeću. Treći će dio rada prikazati djelovanje isusovaca u Zagrebu, Rijeci, Dubrovniku i u 20. stoljeću. U posljednjemu dijelu diplomskoga rada prikazat ćemo doprinos isusovaca u vjersko kulturnome radu, teologiji, hrvatskome jeziku, znanosti i filozofiji.

Ključne riječi: *Ignacije Loyolski, isusovci, Hrvatska, kolegiji, doprinos*

Summary

Saint Ignatius of Loyola and the Jesuits in Croatia

The topic of the graduate thesis is the life of St. Ignatius of Loyola and the Jesuits in Croatia. The graduate thesis is divided into four parts. The first part presents Ignatius' life, the origin, and organization of the Jesuits. Then, in the second part, we will show the first arrival of the Jesuits and their establishment of colleges in Rijeka, Zagreb, and Dubrovnik. We will also show in the second part of the paper the arrival of the Jesuits after the re-establishment of order in the 18th century. The third part of the paper will show the activities of the Jesuits in Zagreb, Rijeka, Dubrovnik, and in the 20th century. In the last part of the graduate thesis, we will present the contribution of the Jesuits in religious and cultural work, theology, Croatian language, science, and philosophy.

Keywords: *Ignatius of Loyola, Jesuits, Croatia, colleges, contribution*

Uvod

U ovome ćemo radu predstaviti život svetoga Ignacija Loyolskog i isusovce u Hrvatskoj. Rad je podijeljen na četiri dijela.

U prvome dijelu rada predstaviti ćemo život svetoga Ignacija i kratko izložiti glavne karakteristike Reda. Ignacijev je život nakon obraćenja materijalno bio siromašan ali njegova duhovnost postajala sve bogatija što je vidljivo u njegovoj knjižici za duhovne vježbe. Zatim, u ovome je dijelu rada opisano njegovo hodočašće u Jeruzalem i njegovi studentski dani u kojima je upoznao prve pristaše Reda. Nakon opisanih događaja iz Ignacijeva života prikazati ćemo nastanak Reda te njegove konstitucije i upravu.

U drugome dijelu rada predstaviti ćemo dolazak isusovca u Hrvatsku. Prvo ćemo prikazati prve isusovce poimence koji su došli na hrvatske prostore te njihov značaj za narod i Crkvu. Nadalje, prikazati ćemo osnivanje kolegija u Rijeci, Zagrebu i Dubrovniku jer su bili znak ostanka Reda i mogućnost novih isusovaca koji će biti hrvatskoga podrijetla. Na kraju ovoga dijela još ćemo spomenuti drugi dolazak isusovaca u Hrvatsku, odnosno u 18. stoljeću nakon ponovne uspostave Reda.

U trećemu ćemo dijelu rada predstaviti djelovanje isusovaca u hrvatskim gradovima jer su imali veliki značaj za vjerski puk i Crkvu. Njihovo je djelovanje doprinijelo vjerskome životu u 17. stoljeću koje je bilo ugroženo protestantskim djelovanjima koji su se pojavljivali diljem države. Također, u ovome ćemo dijelu prikazati opasnost za isusovce u vrijeme Jugoslavije i način rada te život isusovaca u kolegijima u Drugome svjetskom ratu. Naposljetku, kratko ćemo predstaviti Hrvatsku provinciju Družbe Isusove danas.

U četvrtome ćemo dijelu prikazati doprinos isusovaca u Hrvatskoj, odnosno njihov vjersko-kulturni rad, teologiju, doprinos hrvatskome jeziku, znanosti i filozofiji. U ovome ćemo dijelu navesti najvažnija dostignuća i isusovce koji su doprinijeli u navedenim područjima.

1. Sveti Ignacije Loyola i isusovci

Sveti Ignacije, koji je imao buran život, potaknuto je sve ono što je Družba Isusova predstavljala i radila. Želimo li bolje shvatiti Ignacija, moramo ga staviti u okvir njegova vremena. Ujedno, moramo naznačiti važnije životne trenutke. Također, moramo naglasiti odrednice koje su utjecale na njegov život i rad, te što vjernije oslikati njegovu osobu i poruku. Trebamo objektivno upozoriti na njegovo značenje, ali i značenje za jučer, danas i sutra.¹

1.1. Život svetoga Ignacija Loyole do obraćenja

Ignacije pripada „novoj Europi“. Stara Europa se pomladila otkrićima svih vrsta. Ujedno je porasla humanizmom i renesansom, ali preživjela je mnogo religioznih kriza. Kristofor Kolumbo je 1492. godine otkrio Ameriku. Poslije je Vasco da Gama otkrio morski put za Indiju, a Pedro Álvares Cabral je saznao za južnoamerički Brazil. Konkvistadore je znatiželja tjerala u druge krajeve Srednje i Južne Amerike. Španjolska je kruna dobila nove zemlje zahvaljujući Hernánu Cortezu i Franciscu Pizzaru. Europa je proširila svoje horizonte od kojih je dobivala zlato, a svoje grijeha je liječila misijama. Ovim će navedenim morskim stazama Ignacijevi sinovi, odnosno isusovci, nositi Evanđelje nepoznatim narodima.² Otkrivene su humanističke ideje djelovale osvajački. Ideje su staroga svijeta prodirale na sve strane. Ovome je prodiranju pridodao revolucionarni tisak koji je počeo djelovati izumom tipografije čiji je tvorac Johann Guttenberg. Erazmo Rotterdamski, veliki humanist, tiskao je, svoja djela u velikome broju. Uz navedeni humanizam, i renesansa je oduševila ljude. Renesansu karakterizira golemo zanimanje za umjetnost i književnost stare Grčke i Rima. Svjetovna je Europa bila u usponu, ali kršćanska nije bila. Pastiri su vjere postali knezovi svijeta zbog ispreplitanja crkvenoga i svjetovnoga u vrhovima Crkve. Od vremena pape Aleksandra VI. crkvena disciplina i moral "pali" su na niske grane.³ Od svih je crkvenih rana jedna od najtežih i „pad“ redovničkoga života. Martin Luther je objavio 1517. godine 95 teza

¹ Usp. M. ŠKVORC, Sveti Ignacije i Družba Isusova, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)2, 225.

² Usp. *isto*, 225-226.

³ Usp. R. PRKAČIN, Osnivač Družbe Isusove, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 45(1990.)4, 291-292.

o oprostima. Nakon nekoliko godina započeo je ustanak, a stotine redovnika i redovnica su napustili samostan kako bi bili „na slobodi“. Nije ih ništa jače vezalo uz ideal Krista. Ravier je napisao o životu običnoga vjerničkog puka. Narod se iskvario novcem koji je pritjecao iz prekomorskih posjeda, trgovine i banaka. Također se narod pridizao kulturnome utjecaju intelektualaca koji su bili prožeti poganskim duhom. Katehizacija je naroda podlegla zbog neukoga, nemarnoga i nemoralnoga svećeničkog klera. Navedeni podatci su mračna pozadina u kojoj je rođen Ignacije.⁴

Ignacije Loyola je rođen 1491. godine u dvorcu Loyola u baskijskoj pokrajini Guipúscoi. Župnik Juan de Zabala ga je krstio i nadjenao mu ime Iñigo López de Loyola. Iñigo je predromansko ime koje je poprimilo oblik Enneco u latinskome jeziku. Navedeno ime Enneco bi se u baskijskome jeziku pisalo Eneko. Međutim, Iñigo López je u Parizu promijenio ime u Ignacije. Ignacije nije dao svoje obrazloženje zašto je promijenio ime, ali njegov prvi životopisac Ribadeneira je kazao kako je uzeo ime Ignacije jer je više prepoznatljivo u drugim narodima. Ipak, postoji vjerojatnost da ga je potaknula pobožnost prema svetome Ignaciju Antiohijskom. U popisu je Pariškog sveučilišta iz 1535. godine naveden novi *magister artium* koji se javlja kao *Dominus Ignatius de Loyola, dioecesis Pampilonensis*, odnosno gospodin Ignacije Loyolski iz Pampelonske biskupije.⁵

Ignacije se kao mladić rano uputio prema gradu Arévalo. Kastiljski plemić Juan Velázquez de Cuéllar, koji je bio glavni blagajnik Kastilje, zamolio je Ignacijeva oca da pošalje jednoga sina u Arévalo kako bi mu on bio poput vlastitoga. Beltrán de Oñaza je izabrao najmlađeg sina Ignacija. Ovaj poziv može biti protumačen snažnome prijateljskom vezom, ali i nekim međusobnim srodstvom. Maria de Velasco je bila žena Juana Velázqueza de Cuéllara te ujedno kći Marije od Guevara koja je bila u rodu s obitelji Ignacijeve majke Marine Sanchez de Licona. Za Ignacija je tako otvorena nova budućnost u svijetu. Njegova budućnost neće biti vojnička, niti osvajanje Amerike. Neće biti ni crkveno zvanje kao za brata Pera Lopeza, već će to biti dvorski život u službi visokih službenika. Oni će ga usmjeriti prema karijeri administrativaca, političara i vojnika. Ignacije je u Arévalo došao između 1504. i 1507. godine. On je ostao u

⁴ Usp. M. ŠKVORC, Sveti Ignacije i Družba Isusova, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)2, 226.

⁵ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 13.

Arévalu do blagajnikove smrti 1517. godine. Tih deset godina su važne za Ignacija jer su označile njegov prijelaz iz dječastva u mladost. U Arévalu je skovana Ignacijeva osobnost.⁶

1.1.1. Ranjeni svetac u Pamploni

Ignacije je do svoje dvadeset i šeste godine živio u ispraznostima svijeta. Uživao je u viteškim igrama i natjecanjima bojnih vještina i rukovanju oružjem, pun želje da postigne slavu. Nalazio se u tvrđavi koju su opsjedali Francuzi i uspio je nagovoriti zapovjednika na obranu, iako su drugi vitezovi mislili da se predaju uz uvjet da im se poštede životi. Na dan očekivanja topovskog napada, Ignacije se ispovijedao jednom od suboraca. Topovska je paljba potrajala poprilično dugo te ga je jedan hitac pogodio u desnu nogu i potpuno ju prelomio. Kugla je prošla s unutarnje strane noge pa je i druga noga bila teško povrijeđena. Nakon ranjavanja ostali su se predali Francuzima. Oni su preuzeli vlast nad tvrđavom i postupali su s ranjenikom s poštovanjem i ljubaznošću. Dvanaest do petnaest dana poslije na nosilima su ga prenijeli njegovoj kući gdje se pokazalo koliko je njegovo stanje bilo loše. Liječnici i kirurzi, koji su bili dozvani s mnogih strana, zaključili su da nogu treba opet lomiti i kosti ponovno namještati. Kosti su bile pogrešno složene zbog krivoga namještanja ili pomicanja u putovanju. Zbog ovih činjenica zaključili su da je ozdravljenje nemoguće. Stoga su još jednom izvršili cijelo mrcvarenje u kojem Ignacije nije izustio ni jednu riječ bez pokazivanja ikakvih znakova boli, osim što je čvrsto stisnuo šake. Iako su bile poduzete sve mjere, stanje mu se pogoršavalo. Nije mogao jesti i ujedno su se pojavili znakovi koji nagovještavaju smrt. Na blagdan je svetoga Ivana Krstitelja dobio savjet da se ispovijedi jer su liječnici imali malu nadu da će ozdraviti. Sakramente je primio uoči blagdana svetoga Petra i Pavla te su liječnici rekli kako postoji mogućnost smrti u slučaju da se do ponoći ne poboljša. Zbog svoje pobožnosti prema svetome Petru, poboljšanje je nastupilo upravo te noći. Njegovo ozdravljenje je bilo brzo zbog čega su liječnici nakon nekoliko dana zaključili da se nalazi izvan životne opasnosti. Nakon što su mu kosti srasle, pokazalo se da je jedna kost ispod koljena bila namještena preko druge te mu je to nogu činilo kraćom. Noga mu je ružno izgledala jer je kost mnogo stršila. Ignacije to nije mogao podnijeti jer je htio nastaviti svoju svjetovnu karijeru i smatrao je da će mu noga kvariti

⁶ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 32-33.

izgled. Zbog toga se raspitao kod kirurgâ bi li se to moglo odrezati. Kirurzi su mu objasnili da je to moguće učiniti, ali bi taj postupak bio bolniji od prijašnjih jer je kost zacijelila. Ignacije je prihvatio navedeni pothvat i sve je podnio sa strpljivošću. Nakon pothvata gdje su mu meso i kost odrezali, poduzete su sve mjere da mu noga ne ostane prekratka. Stavljali su mu razne masti na nogu i neprekidno su je natezali pomoću instrumenata. Gospodin mu je vraćao zdravlje i Ignacije se osjećao potpuno zdravo. Jedini problem mu je bio da se nije mogao dobro oprijeti na nogu.⁷ Ignacije u autobiografiji govori o mnogim liječnicima i kirurzima, ali poznato je ime jednoga kirurga koji je bio glavni liječnik. Njegovo je ime Martín de Iztiola iz Azpeitije. On je tražio 13 dukata za Ignacijevu liječenje, ali plaćeno mu je samo 10. To je iznio sâm Martín. Kirurg je računao sve što mu se duguje, pa i preostalih tri dukata. Stoga je zaokružena svota bila 10 dukata.⁸

1.2. Obraćanje

Ignacije je volio čitati viteške romane koji su imali svjetovni i izmišljeni sadržaj. Stoga, pomislio je da čita navedene knjige kako bi se nečim bavio u svojoj dokolici. On je viteške knjige zavolio u kući Juana Velázqueza. U Ignacijevoj kući, umjesto takvih knjiga, našla su se četiri sveska *Života Kristova (Vita Christi)* od kartuzijanca Ludolfa Saksonskoga. Navedeno je djelo preveo na kastiljski franjevac Ambrosio Montesino koje je bilo tiskano u formatu poluarka u Alcali 1502. i 1503. godine. Također su bila dva djela, odnosno *Cvijet svetaca (Flos sanctorum)* ili *Života svetaca* od Jakova iz Varazze. Ta djela je preveo cistercit Gauberto Maria Vagad.⁹ Ignacije se nevoljko dao na čitanje, ali ubrzo je postao zainteresiran. Nadalje, Božja je milost djelovala pri čitanju zbog čega su bile očitovane nove istine i ujedno su mu se pokazali novi vidici. Shvatio je krhkost svjetske karijere i upoznao vrijednost službe Kristu Kralju. Ignacije je danima razmišljao pod utjecajem knjiga i uvidio je razne duhovne preokrete i promjene unutar sebe. Imao je posebnu bilježnicu u kojoj je pisao neka mjesta iz pročitanih knjiga. Također je u bilježnicu navodio svoja duhovna iskustva koja su početak nastanka njegove knjižice *Duhovne vježbe* koja je postala veliko sredstvo

⁷ Usp. I. LOYOLA, *Načela jezuita. Sveti Ignacije i Družba Isusova*, Beograd, 1987., 5-6.

⁸ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 42.

⁹ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 43.

apostolata.¹⁰ U bilježnicu je pisao o razlučivanju duhova. On je razmišljao o svojoj nutrini i shvatio je da su misli o Bogu i svecima teško ostajale, ali su ga ostavljale zadovoljnim i mirnim. Međutim, svjetovne misli su dolazile lako, ali su ga ostavljale ispraznim i nezadovoljnim. Ignacije na početku nije razmišljao o ovoj razlici, ali oči su mu se otvorile i spoznao je da su u njemu vođene borbe između dobrog i zloga duha. Dakle, ovo je bilo njegovo prvo razmišljanje o Božjim stvarima nakon kojih je u Duhovnim vježbama dobio svjetlo za rasuđivanje duhova. Ustrajno su mu dolazile dobre misli: „Što bi bilo kad bih učinio ono što je radio sveti Franjo ili što je radio sveti Dominik?“ Stoga, Ignacije je zamislio teške i velike stvari koje bi on sam mogao ostvariti, njegova je volja postala spremnom da ih napravi jer ako su sveti Dominik i sveti Franjo to učinili, onda je i on to morao učiniti.¹¹ Ove su misli trajale podugo. Kada bi misli nečim prekinule, slijedile bi svjetovne misli te bi one također trajale dugo vremena. Takav je slijed različitih misli kod njega trajao prilično dugo i uvijek se zadržavao u razmišljanjima koje bi došle na red, bilo da je riječ o svjetovnim pothvatima ili o Božjim. Njegove su misli trajale sve dok se ne bi okrenuo drugim stvarima zbog umora. Zatim, nakon ovih je razmišljanja počeo stvarnije razmišljati o svome prijašnjem životu i koliko je nužno da za svoj prošli život čini pokoru. Zbog toga mu je došla želja da oponaša svece. On nije toliko gledao na okolnosti, već je očekivao da će s Božjom milošću činiti ono što su oni činili. Jedino što je želio učiniti čim ozdravi jest otići u Jeruzalem.¹²

One su prijašnje svjetovne misli otišle u zaborav, a svete želje koje je imao su dobile potvrdu. Tu je potvrdu dobio jedne noći dok je bio budan. Jasno je ugledao sliku Blažene Djevice Marije sa Djetetom Isusom. Taj mu je prizor bila utjeha za dugo putovanje. Njegov mu je prijašnji život postao odvratniji i shvatio je da su iz duše iščeznuli odrazi prijašnjega života. Isto tako, od navedenoga prizora pa sve do kolovoza 1553. više se nikada nije zadržao na svjetovnim stvarima. Na temelju te činjenice možemo zaključiti da je prizor bio od Boga, međutim on se nikada nije usudio to tvrditi ali je samo izjavio da se taj trenutak zbilo. Njegov brat i svi ukućani su primijetili njegovu izvanjsku promjenu koja se dogodila zbog unutarnje promjene odnosno u

¹⁰ Usp. R. PRKAČIN, Osnivač Družbe Isusove, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 45(1990.)4, 293.

¹¹ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 43-44.

¹² Usp. I. LOYOLA, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991., 18-19.

njegovoj duši.¹³ Ignacijeve misli su se okretale prema budućnosti. Razmišljao je o tome što bi radio nakon povratka iz Jeruzalema. Htio je stupiti u Kartuziju u Sevilli bez otkrivanja svoga identiteta kako bi imao manje poštivanja i kako bi jeo samo biljnu hranu. Stoga je poslao kućnoga slugu koji je išao u Burgos da se raspita o Kartuzijanskom pravilu. Dobivene obavijesti su mu se svidjele, ali je odustao od navedene odluke. Ne zna se razlog zašto se nije odlučio na tu odluku. Moguće je da mu se činila kao daleki cilj ili jer je mislio da neće biti toliko slobodan da provodi pokornički život kako je želio jer bi bio vezan uz jednu regulu. Osjetio je da mu se snaga povratila i shvatio je da je došao čas rastanka. Stoga je rekao svome bratu: „Gospodaru, vojvoda od Nájere je, kao što znate, doznao da sam ozdravio. Bit će dobro da pođem do Navarrete“. Međutim, brat Martin Garcia i neki članovi kuće su slutili da namjerava napraviti neku veliku promjenu u svome životu. Zbog toga ga je brat preklinjao da se ne upropasti i da promisli koje nade imaju u njemu i koliko bi toga mogao postići. Brat mu je govorio slične stvari kako bi ga odvratio od njegovih dobrih nakana, ali Ignacije je neodređeno odgovarao tako da istina nije trpjela.¹⁴

1.2.1. Ignacije Loyola u Montserratu

Nakon što je Ignacije stigao do nekoga naselja prije Montserrata, odlučio je pribaviti odjeću koju je kanio nositi i u kojoj je trebao poći u Jeruzalem. Kupio je sukno od kojeg se prave vreće, ali navedena tkanina je imala mnogo bodlji. Od sukna je dao napraviti halju dugu do peta te je pribavio hodočasnički štap i tikvicu za vodu. Zatim je navedeno stavio pred sedlo na muli. Na svome putu razmišljao je o junačkim djelima koja je naumio da učini zbog ljubavi prema Bogu. Imao je odluku da se pred oltarom Naše Gospe od Montserrata odrekne odore i zaodjene Kristovim „oružjem“. Odlučio je da će svoje zaodjenuće oružjem trajati cijelu jednu noć pred oltarom i da neće sjesti ni leći već će samo stajati i klečati. Prvo se pomolio kada je stigao u Montserrat, a zatim je napravio veliku ispovijed. Također se s ispovjednikom dogovorio da mu preuzme mulu, a mač i bodež objesit će u crkvi na oltar Naše Gospe. Taj je čin odricanja mača i bodeža bio oblik zavjeta. Ujedno je ispovjednik prva osoba kojoj je otkrio svoju tajnu jer je do

¹³ Usp. I. LOYOLA, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991., 19.

¹⁴ Usp. I. LOYOLA, *Načela jezuita. Sveti Ignacije i Družba Isusova*, Beograd, 1987., 8.

tada nije otkrio ni jednom ispovjedniku.¹⁵ Uoči blagdana Gospina Navještenja 25. ožujka potražio je jednog prosjaka. Svukao je svoju odjeću i ostavio mu. Nakon toga je odjenuo svoju hodočasničku halju i pošao je pred oltar Naše Gospe. Proveo je pred oltarom cijelu noć tako što je naizmjenice klečao i stajao. Ujedno nije puštao svoj hodočasnički štap iz ruku. Putovanje je nastavio u svitanje, ali nije se zaputio cestom koja vodi izravno u Barcelonu kako ga nitko ne bi prepoznao već je krenuo prema gradu zvanom Manresa. Htio je provesti nekoliko dana u sirotinjskom prihvatilištu kako bi zapisao u svoju bilježnicu neka zapažanja. On je svoju bilježnicu brižno čuvao zbog velike utjehe koju mu je pružala. Nakon prevaljenih pet kilometara sustigao ga je neki čovjek. On ga je upitao je li svoju odjeću dao siromahu. Ignacije je u suzama potvrdio zbog sažaljenja nad prosjakom kojem je dao odjeću. Pokušavao je da ne svrati pozornost na sebe, ali su ljudi iz Manrese počeli o njemu naveliko propovijedati zbog onoga što se dogodilo u Montserattu. Nažalost su te priče prerasle stvarnu istinu jer se govorilo da je napustio veliku baštinu.¹⁶

1.2.2. Manresa – u Božjoj školi

Ignacije je u Manresu došao 25. ožujka 1522. godine. Njegov plan je bio da se u Manresi skloni neko vrijeme, no ipak je ostao deset mjeseci. Ignacije je u Manresi vrijeme provodio u molitvi i pokori. Boravio je u bolnici svete Lucije i u samostanu kod dominikanaca, ali je najviše vremena u jednoj spilji gdje je dnevno molio po sedam sati i činio pokornička djela. U navedenoj je spilji primio mnoga duhovna rasvjetljenja te je imao i puno viđenja. Sva je ta iskustva zabilježio u bilježnici. Iz Manrese potječu glavni dijelovi njegove knjižice *Duhovne vježbe*. Ignacije je Manresu napustio u veljači 1523. godine.¹⁷

1.2.2.1. Unutrašnji razvoj

Unutrašnji razvoj, koji je kreiran jedanaest mjeseci u Manresi, možemo podijeliti na tri razdoblja. Prvo je razdoblje okarakterizirano mirom u kojem Ignacije ostaje u

¹⁵ Usp. I. LOYOLA, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991., 22-23.

¹⁶ Usp. I. LOYOLA, *Načela jezuita. Sveti Ignacije i Družba Isusova*, Beograd, 1987., 11.

¹⁷ Usp. R. PRKAČIN, Osnivač Družbe Isusove, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 45(1990.)4, 294.

istome unutrašnjem stanju, odnosno u veselju gdje nije imao nikakvu spoznaju duhovnih stvari. U drugome je razdoblju Ignacije imao teške unutrašnje borbe, sumnje i skrupule. U posljednjemu je razdoblju, odnosno u trećem, primio velika božanska rasvjetljenja i sastavio *Duhovne vježbe*.¹⁸

U prvome je razdoblju živio od milostinje. Ignacije nije jeo meso niti je pio vino, osim nedjeljom kada je prekidao post. Također je pustio da mu raste kosa iako je bila bujna. Prije ovoga je njegovao svoju kosu prema modi tadašnjega vremena. Ujedno, nije podrezivao nokte na rukama i nogama na što je prije mnogo pazio. Ignacije je svaki dan slušao misu i prisustvovao pjevanoj večernjoj, a za vrijeme mise je čitao Evanđelje o mucu. Na misi je doživljavao veliku utjehu. Njegova je glavna briga bila molitva, a njoj je svakoga dana posvećivao sedam sati, ponekad i u noći. Ignacije se trudio da njegov razgovor s osobama koje bi susreo bude prožet duhovnim stvarima. Ostatak dana bi ispunio Božjim stvarima, odnosno razmišljanjima o onome o čemu je meditirao ili čitao, a ujedno je služio i bolesnicima.¹⁹

U drugome se razdoblju ovaj spokoj promijenio u strahovitu unutrašnju borbu. Sumnja ga je ustrajno napadala: „Kakav je to novi život koji sada započinjem?“ Ignacije je uspoređivao novi život s prošlim. Ujedno ga je uznemirivala i druga misao: „Kako ćeš moći podnositi takav život 70 godina koje imaš proživjeti?“ No, Ignacije je na ovu misao u sebi odgovorio vrlo odlučno jer je shvaćao da ona dolazi od neprijatelja: „Jadniče, možeš li mi obećati ma i sat života?“ S ovime je pobijedio i zadobio tako željeni mir. Ujedno je Ignacije imao okrutniju i dulju borbu sa skrupulama. Imao je sumnje koje su se odnosile na prošle ispovijedi. Mučila ga je sumnja da je neke grijehe propustio ili da ih nije dovoljno razjasnio, iako je u Montserratu obavio opću ispovijed i u Manresi ponovio svoje ispovijedi. Ignacije se vrtio u krug s ispovijedima, ali nije našao mir. Jedan mu je doktor u katedrali preporučio da grijehe stavi na papir, što je Ignacije i učinio. Nažalost, nije bilo koristi jer su se Ignaciju vraćale nedoumice koje su svaki put postajale mučnije. Jednog mu je dana na pamet pala ideja kako bi njegovo rješenje bilo kada bi mu ispovjednik naredio da više ne ponavlja prošle stvari, ali on to nije učinio. Međutim, sam ispovjednik mu je naložio da se ne vraća više na prošlost, osim ako je nešto vrlo očito. To nije bilo korisno jer se Ignaciju sve činilo vrlo očitim.

¹⁸ Usp. C. de DALAMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 53.

¹⁹ Usp. *isto*, 53.

Iako je bio u vrlo teškom stanju, on nije odustao od svojih sedmosatnih molitvi i obavljanja duhovnih stvari. Jednoga je dana u trenutku tjeskobe iz njega provalio vrlo glasan krik: „Upomoć, Gospodine, ja ne nalazim nikakva lijeka kod ljudi ni kod ikojeg stvorenja; kad bih znao da ga mogu naći, nikakav mi trud ne bi bio težak. Pokaži mi, Gospodine, gdje da ga nađem pa makar morao ići za kakvim psićem da nađem pomoć, učinit ću.“ Koliko je njegova uznemirenost dosegla velike razmjere, možemo uvidjeti iz njegove napasti počini samoubojstvo tako da se baci s ruba duboke provalije. Ipak, bio je svjestan da je oduzimanje života grijeh, te se pribrao i vikao: „Gospodine, neću učiniti ono što te vrijeđa.“ Ove je riječi često ponavljao. Ignacije se jednoga dana prisjetio kako je čitao da je jedan svetac bio bez jela sve dok nije postigao milost koju je žarko želio. Odlučio je slijediti taj primjer i počeo je postiti jedne nedjelje nakon pričešćivanja. Čitav je tjedan proveo bez hrane i uz sedmosatne molitve. Njegov je ispovjednik sljedeće nedjelje doznao i zapovjedio mu da prekine taj pretjerani post. Nakon svih navedenih pothvata nije došlo do uspjeha, ali Božja milost je postigla njegov cilj. Oslobođenje od skrupula je bilo plod razlučivanja duhova. Ova je kušnja poslužila kako bi se dovršilo njegovo pročišćenje. Ignacije se preobrazio u iskusnoga učitelja u liječenju skrupula. Sva pravila kojima se osjete i raspoznaju skrupule te napastovanja neprijatelja iz *Duhovnih vježbi*, koja su pomogla mnogima kako bi vratili mir u svoje duše, imaju porijeklo u osobnome Ignacijevom životu.²⁰

Treće je razbolje označeno duhovnim utjehama i božanskim rasvjetljenjima. Svaki se dan molio Presvetom Trojstvu. Međutim, jednog dana mu se počeo uzdisati razum dok je molio Djevičin časoslov sjedeći na oltaru. Vidio je Trojstvo u obliku triju tipki. Ovo je viđenje bilo popraćeno s mnogo suza i nezadrživim plačem. Toga je jutra sudjelovao u jednoj procesiji koja je polazila od oltara tijekom koje nije mogao suzdržati svoje suze sve do ručka. Poslije ručka nije govorio ni o čemu, osim o Presvetom Trojstvu. Iznosio je mnoge i različite usporedbe te je proživljavao duboku radost i utjehu. Od navedenoga mu je iskustva ostala trajna pobožnost prema otajstvu Presvetog Trojstva, o čemu nam je ostavio potresne bilješke u svome *Duhovnom dnevniku*. Drugo je viđenje vidio kako je Isus Krist nazočan u Presvetom Oltarskom Sakramentu. Nekoliko je puta unutrašnjim očima vidio Kristovo čovještvo i Njegov lik. Njegov mu se lik pričinio kao neko bijelo tijelo ali bez razlučenih udova. Ujedno je

²⁰ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 53-55.

često u sličnome obliku viđao i Presvetu Djevicu Mariju. Učinak ovih božanskih rasvjetljenja jest bilo učvršćivanje vjere. Ignacije je u sebi često ovako razmišljao: „Kad i ne bi bilo Svetoga pisma da nas pouči u tim stvarima vjere, on bi bio spreman umrijeti za njih samo zbog toga što je vidio“.²¹

1.2.2.2. Ignacijeva smrtna opasnost

Ignacije je jednom u Manresi bio bolestan i teška groznica ga je dovela na rub smrti. U tome je trenutku pomislio da će ispustiti dušu. Tada mu se javila misao da je on svetac. Ta misao ga je stavljala na muke i on ju je neprestano odbijao te dozivao u sjećanje svoje grijeha. Ova misao mu je zadala više muke nego sama groznica i bez obzira na sve napore koje je činio, on ju jednostavno nije mogao nadvladati. Kada je groznica oslabila i kada više nije bio na izdisaju, počeo je moliti neke gospođe koje su ga posjetile da sljedeći puta kad bude na rubu smrti govore kako je grešnik te da se sjeti uvreda koje je nanio Bogu. Druga situacija, u kojoj je bio u smrtnoj opasnosti, jest bila kada je brodom putovao iz Valencije u Italiju po uzburkanom moru gdje se kormilo slomilo zbog jake bure. U času kada je mislio da će umrijeti, ispitivao je svoju savjest kako bi se pripremio za smrt. Tada nije bio u strahu od svojih grijeha i kako neće biti osuđen. Međutim, osjećao je veliko kajanje jer nije dobro iskoristio darove i milost kojom ga je Gospodin obasjao.²² Godine 1550. drugi mu je put bilo jako loše zbog vrlo teške bolesti. U tim je trenucima smrti bio toliko radostan jer je osjećao duhovnu utjehu. Kada je došla zima, obolio je od vrlo teške bolesti. Predstavnici grada su ga smjestili u jednu kuću zbog brižnosti koja je pripadala Ferrerinu ocu. U kući su ga njegovali, a mnoge ugledne gospođe su dolazile noću kako bi bile uz njega jer su osjećale odanost i poštovanje prema Ignaciju. Zbog navedene bolesti, bolova u želudcu i hladne zime, nagovorili su ga da se obuje, obuče i prekrije glavu. Zatim, uspjeli su ga uvjeriti da primi dva seljačka kaputa od vrlo gruboga sukna i od istoga materijala nekakvo kleričko pokrivalo za glavu poput kape.

²¹ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 55.

²² Usp. I. LOYOLA, *Načela jezuita. Sveti Ignacije i Družba Isusova*, Beograd, 1987., 16-17.

1.2.3. Jeruzalemski hodočasnik

U veljači je 1523. godine Ignacije napustio Manres. U Rim je došao preko Barcelone te je u Rimu dobio dozvolu od Pape za hodočašće. Zatim je iz Venecije zaplovio u Palestinu. Ignacije je s velikom pobožnošću posjećivao mjesta koja podsjećaju na Isusa. Također, imao je želju da ostane u Svetoj Zemlji i da pomaže dušama, ali shvatio je da to nije Božja volja i vraća se u domovinu.²³

1.2.3.1. Barcelona

Ignacije je 1523. godine krenuo prema Barceloni kako bi se ukrcao na brod. Nekoliko je ljudi htjelo ići s njime, ali on odlučuje ići sam jer je cijelom svojom dušom htio da mu Bog bude jedino utočište. Jednom su ga neki ljudi nagovarali kako bi bilo dobro imati pratitelje jer nije znao ni talijanski ni latinski jezik. Govorili su mu da će mu ta pratnja biti od velike hvale, ali on im je objasnio kako neće ići u pratnji. On želi imati tri kreposti, odnosno vjeru, pouzdanje i ljubav. Kada bi nekoga uzeo za pratnju, Ignacije bi se pouzdao u njegovu pomoć u slučaju da je gladan i kada bi pao jer bi mu ta osoba pomogla da se dignu. Rekao im je da kada bi se oslanjao na tu osobu, postao bi joj privržen. Htio je da to povjerenje, privrženost i pouzdanje ima samo prema Bogu. Sve je navedeno Ignacije uistinu osjećao u svome srcu. Također je imao želju da se na brod ukrca bez ičega na putovanje, te je uspio nagovoriti kapetana da se vozi besplatno, uz uvjet da si donese nešto dvopeka za prehranu. Nije bio siguran da li da ponese nešto hrane ili da ide bez ičega, stoga je otišao kod ispovjednika kako bi skratio svoju muku. Ispovjednik je zaključio da treba isprobiti koliko je nužno i uzeti hranu sa sobom. Na kraju je Ignacije pribavio dvopek, ali je na obali primijetio da mu je ostalo još pet ili šest *blanki* od novca što su mu ga udijelili dok je prosio od vrata do vrata jer je tako obično živio. Ostavio je taj novac na jednoj klupi uz obalu i ukrcao se na brod. U Barceloni je proveo nešto više od dvadeset dana. U gradu je obilazio sve duhovne osobe kako bi porazgovarao sa njima. Nažalost, ni u Barceloni kao u Manresi, nije našao osobu koja bi mu pomogla. Ignaciju se jedino spomenuta žena u Manresi, koja mu je

²³ Usp. R. PRKAČIN, Osnivač Družbe Isusove, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 45(1990.)4, 294.

rekla da moli Boga da mu se ukaže Isus Krist, činila da je dublje ulazila u duhovne stvari. Zbog toga je nakon odlaska iz Barcelone izgubio tjeskobnu potrebu da traga i razgovara s duhovnim osobama.²⁴

1.2.3.2. Italija

Za vrijeme plovidbe iz Barcelone u Gaetu, u krmu je puhao tako jak vjetar zbog čega su cijeli put prešli za pet dana i pet noći, ali su svi neprestano bili u strahu zbog žestoke oluje. Ignacije se odmah nakon iskrcavanja uputio u Rim, iako je vladao veliki strah od kuge koja je vladala u tome kraju. Od svih putnika na brodu jedino su se s njim zaputili jedna žena i njezina kćerka koje su bile odjevene kao dječak i jedan mladić. Prišli su velikoj vatri u jednome prenoćištu. Oko vatre se okupilo mnogo vojnika i nudili su im hranu i vino. Oni su ih kasnije razdvojili. Ženu i kćer su smjestili u sobu iznad Ignacijeve, a mladića u štalu. U ponoć je Ignacije čuo glasne povike koji su dolazili iz sobe iznad njegove. Ustao je da pogleda što se događa te je našao ženu i kćerku u dvorištu koje su plakale jer se nad njima pokušalo izvršiti nasilje. Ignacija je obuzeo veliki bijes zbog čega se počeo derati na vojnike. Derao se tolikom žestinom da su svi stanovnici kuće bili zaprepasteni i nitko mu se nije usudio usprotiviti. Mladić koji je bio s njima je pobjegao, ali njih troje su se uputili dalje, iako je još bila noć. Došli su do obližnjeg grada, ali našli su ga zatvorenog. Zbog toga su noć proveli u jednoj crkvi koja je prokišnjavala. Ujutro im stanovnici grada nisu htjeli otvoriti, a izvan grada nisu uspjeli dobiti nikakvu milostinju. Ignacije se slabo osjećao zbog morske bolesti i napora te dalje više nije mogao hodati i ostao je tu, ali majka i kćerka su se same zaputile u Rim. Toga su dana ljudi izašli iz grada i Ignacije je doznao da će proći kneginja. Predstavio joj se kao hodočasnik koji je bolestan od iscrpljenosti. Zamolio je kneginju da ga pusti u grad kako bi si potražio lijek. Nakon toga, Ignacije je u gradu prosiio od vrata do vrata i dobio je popriličnu svotu novca. Poslije dva dana je nastavio svoj put te je u Rim stigao na Cvjetnicu. U Rimu je svaka osoba koja je razgovarala s njim nagovarala da ne ide na put u Jeruzalem jer su smatrali da se ne može besplatno ukrcati na brod. Unatoč nagovaranjima on je u sebi osjećao nepokolebivu sigurnost. On nije ni u jednom času posumnjao da neće naći način kako bi došao u Jeruzalem. Nakon primljenoga blagoslova od pape Hadrijana VI. uputio se u Veneciju. Primio je pet ili

²⁴ Usp. I. LOYOLA, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991., 33.

šest dukata zbog straha da bez novca neće stići u Jeruzalem. Iako je primio novac, počeo je uviđati da nema pouzdanje. Zbog toga je odlučio da će prvim osobama koje susretne dati dukate, a to su uglavnom bili siromasi koji su mu stalno prilazili. Međutim, ostala mu je mala svota koja je bila dostatna za plaćanje samo jedne noći smještaja u Veneciji. Spavao je po trjemovima na putu do Venecije jer se morao skrivati od stražara koji su bili u borbi protiv kuge. Međutim, ljudi su u velikom strahu bježali od njega jer je izgledao vrlo blijedo. Stigao je do Chioggie i saznao od suputnika kako neće imati dopuštenje za ulazak u Veneciju. Odlučio je s njima otići u Padovu kako bi pribavili zdravstvene svjedodžbe. Ignacije ih nije mogao slijediti jer su išli vrlo brzo, a pred sumrak su ga ostavili na jednom polju. Na polju mu se ukazao Isus na uobičajeni način. Ovo mu je bila velika utjeha i ujutro je bez svjedodžbe došao do Padove. Ušao je i izašao u Veneciju a da stražari od njega ništa nisu tražili.²⁵ Svetac se u Veneciji uzdržavao prosjačenja te je spavao u trjemovima prokuratorskih uredâ koji su okruživali Trg svetoga Marka. Jednog je dana naišao na bogatoga Španjolca kojem je rekao da ide u Jeruzalem. Španjolak ga je pozvao da biva u njegovoj kući dok se ne ukrca u lađu. Ignacije je s njim ostvario onaj duhovni razgovor. Tijekom obroka je govorio malo, no slušao je što se govori i tražio prigodu da govori o Bogu. Španjolak i njegova obitelj su se tako povezali s Ignacijom da mu nisu dali da napusti njihovu kuću.²⁶

1.2.3.3. U Jeruzalemu

„Negrona“ je isplovila 14. srpnja, a nakon raznih neprilika stigla je u ciparsku Famagustu 14. kolovoza. Hodočasnici su se na Cipru dogovorili s vlasnikom da ih za dvadeset dukata preveze do Jaffe. Oni su od Famaguste pješaćili do Salinâ, odakle je trebala krenuti hodočasnička lađa. Ignacije nije ništa ponio na lađu za svoje preživljavanje osim nade u Boga, kao i na onoj drugoj lađi. Gospodin Isus mu je davao utjehu i snagu sa Svojim ukazivanjima. Dana 19. kolovoza u Larnaci su digli sidro i 31. kolovoza su stigli u Jaffu. Jahali su na magarcima i došli u Ramlu, gdje su i prenoćili. Diego Manes je pred Jeruzalemom potaknuo sve da pripreme svoju savjest i da nastave put u šutnji. Kada su opazili Sveti Grad, doživjeli su ushit oduševljenja. Ignacije je izjavio da ta radost nije izgledala naravno. Pri ulasku u grad prišli su im franjevci s

²⁵ Usp. I. LOYOLA, *Načela jezuita. Sveti Ignacije i Družba Isusova*, Beograd, 1987., 18-20.

²⁶ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 66.

uzdignutim križem. Bio je 4. rujan. Možemo lako naslutiti Ignacijeve osjećaje. Konačno je ostvario san iz Loyole. On više nije želio otići iz Jeruzalema jer prolazno hodočašće nije bila njegova nakana. Redosljed hodočašćenja je bio uobičajen. Dana 5. rujna su prisustvovali misi u samostanu Monte Sion te su se sa zapaljenim svijećama uputili prema Cenakulu gdje su se prisjećali Posljednje večere i silaska Duha Svetoga. Zatim su krenuli u crkvu Djevičina usnuća, a popodne su posjetili Sveti grob gdje su proveli noć u bdijenju. U zoru 6. rujna su imali ispovijed i pričest, a u šest sati ujutro se crkva zatvorila te su se vratili u svratište da se odmore. Popodne su obavili križni put koji je imao označene postaje od Antonije do Kalvarije i Svetog groba. U Betaniji i na Maslinskom brdu su bili 7. rujna, a 10. i 11. rujna su proveli u dolini Jozafat i posjetili su Getsemanski vrt. Dana 14. rujna su pošli prema Jerihonu i rijeci Jordan. Put je bio kamenit i loš, a mnogi su poželjeli da se okupaju u Jordanu, ali Turci su ih požurivali. Dok su se vraćali u Jeruzalem, prošli su podnožje Brda Karantanija. Neki su se htjeli popeti na vrh brda gdje je Isus postio i gdje ga je đavao iskušavao, ali stražari im nisu dopustili. Od 16. do 22. rujna proveli su ih u Jeruzalemu. Ignacije je ovu stanku htio iskoristiti za ostvarenje svoje nakane. On je htio ostati u Jeruzalemu kako bi trajno posjećivao sveta mjesta, ali je ujedno imao namjeru da uz pobožnost pomaže i dušama. Ignacije se obratio gvardijanu samostana Monte Sion i kazao mu svoju nakanu. Ujedno mu je pokazao svoje preporuke koje je imao uza se. Međutim, gvardijan mu je prikazao teško stanje života franjevac. Ipak, Ignacijev je odgovor bio jednostavan. On je samo htio da se u samostanu može od vremena do vremena ispovijedi. Ovaj je odgovor gvardijan razumio, ali je istaknuo Ignaciju da posljednju riječ ima provincijal koji je tih dana bio u Betlehemu. Ignacije je bio uvjeren da je postigao ono za čim je žudio te je pisao pisma prijateljima iz Barcelone. Pisao je Inés Pascuali, ali to pismo nije ostalo sačuvano. Međutim, provincijal je rekao da neće udovoljiti njegovoj želji. Iskustva drugih hodočasnika su ga prisilila na takvu odluku. Neki od njih su pozatvarani, a neki su ubijeni. Ignacije nije odustajao od svoje nakane, ali nakon što mu je provincijal rekao da će ga ekskomunicirati, i ujedno je provincijal bio spreman pokazati bule za koje je imao vlast. No, Ignacije je odustao od nakane jer je uvidio da je to Božja volja i jednostavno se morao vratiti natrag s ostalim hodočasnici. Međutim, prije polaska ga je zaokupila velika želja da ponovno posjeti Maslinsku goru. Kada su franjevci primijetili da Ignacija nema, počeli su ga tražiti i poslali su slugu za njim. Kada je sluga našao Ignacija, zaprijetio mu je štapom i zlovoljan ga je ščepao za ruku te odveo u

samostan. Ignacije se u tome trenutku sjetio Isusa i imao je viđenje da je Krist iznad njega. To viđenje je potrajalo snažno, sve dok nije stigao u samostan. Ondje je Ignacije stigao polovicom siječnja 1524. godine. Ondje je pronađen od jednog bračnog para koji su ga uzeli u svoju kuću prije odlaska u Jeruzalem.²⁷

1.2.4. Student u Parizu

U Pariz je došao početkom mjeseca veljače 1528. godine. Išao je sam i pješice u Pariz. Smjestio se u kuću s nekoliko Španjolaca. U Montaigu je pohađao humanistički razred. Razlog je bio taj što nije imao dobar temelj za nauk. U Parizu mu je neki trgovac iz Barcelone isplatio dvadeset i pet škuda te je Ignacije tih novce dao na čuvanje nekom Španjolcu u kući. Međutim, Španjolac je te novce potrošio i nije mogao vratiti Ignaciju. Zbog toga je Ignacije bio prisiljen da prosi i da se iseli iz kuće u kojoj je stanovao. Zbog njegova je stanja primljen u Prihvatilište svetoga Jakoba, koje se nalazi iza crkve Nevine dječice. Međutim, ovo je uzrokovalo veliku nepogodnost u pohađanju škole jer je bilo udaljeno od Kolegija Montaigu. Ignacije nije mogao prisustvovati svim predavanjima i ujedno je morao prositi milostinju za prehranu. Prošlo je pet godina kako ga nije uhvatila bol u želudcu, te je odlučio podvrgnuti većim pokorama i postovima. Nakon nekog je vremena shvatio da je napredovao u obrazovanju i počeo je razmišljati o tome što da radi. Vidio je da u Kolegijima ima nekih koji poslužuju one iz uprave i da ujedno imaju vremena za učenje, te odluči potražiti predavača. Ignacije je našao utjehu u zamisli predavača kao Krista. Učenicima će dati imena apostola. Ove zamisli su mu pomogle jer kada bi mu predavač nešto naredio on bi to učinio zamišljajući Isusa Krista, a kada bi mu rekao netko drugi nešto mislio bi da mu kaže sâm Apostol. Nadalje, Ignacije se trudio da nađe gospodara. Razgovarao je s bakalaureatom Castrom, s nekim redovnikom kartuzijancem, ali nikako nije mogao naći gospodara. Ignacije nije mogao naći rješenje, ali na kraju mu je rekao redovnik Španjolac kako bi bilo pametno da ode svake godine na dva mjeseca u Flandriju da prikupi što mu treba za cijelu godinu za nauk. Ignacije je poslušao taj savjet i svake godine je išao u Flandriju te bi donosio toliko da je nekako mogao spojiti kraj s krajem.

²⁷ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 68-70.

Jednom je otišao i u Englesku gdje je skupio više milostinje nego što je običavao drugih godina.²⁸

Ignacije je počeo živjeti kao *portionniste*, odnosno kao stalni gost u Kolegiju svete Barbare. Započeo je tečaj vještina ili filozofije pod vodstvom magistra Juana Peñe iz biskupije Sigüenza. Biti *portionniste* u Pariškom kolegiju je značilo iznajmiti dio sobe, odnosno živjeti s drugima i zajedničko dijeljenje troškova stanarine. Ignacije je u sobi bio sa svojim učiteljem Juanom Peñuom, te s Petrom Faberom i Franjom Ksaverskim. Oni su ujedno postali i njegovi bliski prijatelji. Prema nalogu Peñue, Faber je morao s novim učenicima ponavljati lekcije.²⁹ Ignacije nije bio napadan za vrijeme studija kao ranije. Jednom zgodom mu je Doktor Frago rekao kako je zadivljen jer mirno prolazi i nitko mu ne pravi smetnje, ali on mu je rekao da je razlog to što nikome ne govori o Božjim stvarima. Također je naglasio da će vratiti na uobičajeno kada završi studij. Međutim, njihov razgovor je prekinuo neki redovnik koji je došao zamoliti doktora Fragu da mu pronađe novi stan jer je u kući u kojoj je stanovao bilo mnogo mrtvih misleći da su preminuli od kuge. Doktor i Ignacije su htjeli otići u tu kuću te su povelili i jednu ženu koja se razumjela u kugu. Žena je ušla u kuću i potvrdila. Također je i Ignacije poželio ući u kuću. Pronašao je nekog bolesnika kojeg je tješio i dotaknuo mu rukom bolesno mjesto. Nakon što ga je utješio, otišao je i počela ga je boljeti ruka te mu se učinilo da je okužio. Utvara je bila tako jaka da je jedino uz veliki napor ruku gurnuo u usta i unutra je mnogo okretao. Dok je to radio, govorio je: „Ako ti je ruka okužena, bit će i usta.“ Nakon učinjenoga, nestala je i bol te utvara na ruci. Međutim, zbog odlaska u kuću gdje je vladala kuga morao je nekoliko dana boraviti izvan Kolegija jer su ga drugi izbjegavali te mu ujedno nisu dopustili da uđe. Nakon tri godine, Ignacije je imao postignuće *bakalaureata*. U Parizu je bio običaj da se za to preuzme kamen. Za to se plaćala jedna škuda, a Ignacije je bio siromašan i nije si mogao priuštiti. On je bio nesiguran treba li preuzeti kamen te je odlučio da stvar preda svojem profesoru. Profesor ga je nagovarao da ipak preuzme, što je ovaj i učinio. Naravno, bilo je pregovora za njegov postupak, a čak mu je i jedan Španjolac to prigovorio.³⁰

²⁸ Usp. I. LOYOLA, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991., 51-53.

²⁹ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 94.

³⁰ Usp. I. LOYOLA, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991., 56-57.

1.2.4.1. Početak Družbe

Ignaciju su se u Parizu pridružili oni koji su mu poslije bili suradnici u osnivanju Družbe Isusove. Odlučili su se na taj korak jer su obavili *Duhovne vježbe* pod Ignacijevim vodstvom, osim Franje Ksavera koji je držao predavanja na Kolegiju Dormans – Beauvais, ali obavio je *Duhovne vježbe* nakon zavjeta na Monmartreju. Ignacijev je prvi trajni pratitelj bio Petar Faber koji je rođen u Villaret u Savoiji 13. travnja 1506. godine. Petar je već u proljeće 1531. godine imao misli slijediti primjer Ignacija u Kolegiju svete Barbare. Petar je otišao 1533. godine u svoju domovinu kako bi posjetio oca i sredio obiteljske poslove. Nakon što se vratio u Pariz 1534. godine je obavio mjesečne *Duhovne vježbe*. Povukao se u jednu kuću u četvrti Svetoga Jakova. Ponekad ga je posjećivao njegov voditelj, odnosno Ignacije. Za vrijeme je Petrova boravka u kući bila toliko jaka zima da se Sena zaledila. Petar nije zagrijao svoju ćeliju, nego je spavao u košulji, na drvima koja su mu donijeli za loženje vatre. Ujedno je Petar ovome dodao i post. Nije dotaknuo jelo šest dana. Međutim, Ignacije je saznao to i naredio mu je da prestane s tim pokorama i da naloži vatru, što je ovaj naravno i učinio. Petar je odlučio da postane svećenik. Više nije imao sumnje o svojoj budućnosti i njegova duša više nije bila uznemirena, već obuzeta svjetlom i milinom. On je 30. svibnja 1534. godine primio svećeničko ređenje, a 22. srpnja iste godine slavio je mladu misu. Nadalje, Portugalac Simón Rodriguez i Navarac Franjo Ksaver su odlučili da se pridruže Ignaciju 1533. godine. Ksavera su teško osvojili jer je on poput Ignacija imao osjećaje da ga privlači sretna budućnost. Dugo su ga kolege sa studija nagovarali i ujedno se on snažno opirao. U njegovoj se duši dogodila promjena i odlučio je da će još samo do kraja godine držati predavanja u Kolegiju Dormans – Beauvais. Kasnije su se pridružili i drugi. Nakon Fabera *Duhovne vježbe* su 1534. godine obavili Diego Laínez i Alfonso Salmerón. Nakon njih se pridružio još jedan član, odnosno Nikola Alonso koji je 1534. godine odlučio da će sve ostaviti radi Isusa Krista i pridružiti se skupini oko Ignacija. Diego Laínez nam piše da ih je bilo šest. Oni su u molitvi odlučili da služe Gospodinu i da ostave sve svjetovne stvari iz sebe. Misao služenja Bogu vodila ga je u opisima zvanja prvih Ignacijevih pratitelja. Ti mladići su stvorili svoju zagrijanu skupinu "prijatelja u Gospodinu". Ovaj je naziv Ignacije 1537. godine napisao u pismu svom prijatelju iz Barcelone Juanu Verdolayju. Svi su mladići molitvom, ispovijedi,

euharistijom ostali postojani u svojim odlukama, te su ujedno produbili svoje poznavanje božanskih stvari jer su bili na studiju teologije.³¹

U dušama je svih mladića došla misao koja je mogla usmjeriti njihov budući život. Htjeli su se posvetiti dobru svojih bližnji živeći u posvemašnjem siromaštvu. Htjeli su hodočastiti u Jeruzalem i zbog toga su se skupili u Veneciji jer se iz nje uvijek polazi. Međutim, kada bi čekali godinu dana lađu i ujedno shvatili da je nemoguće ostvariti hodočašće, ponudili bi se Papi kako bi ih poslao gdje je smatrao da je potrebno. Ovo je sadržaj svih zavjeta koji su Ignacije i njegovi pratitelji položili 15. kolovoza 1534. godine u kapelici na brdu Montmartreju. Tog je dana Petar Faber, koji je bio jedini svećenik, služio misu i prije same pričesti je saslušao njihove zavjete te im udijelio pričest. Zatim je izrekao zavjet i pričestio se. Važno je naglasiti da se u ovome trenutku nije osnovala Družba Isusova. Njihova nakana nije bila osnovati novi Red u Crkvi. Ujedno, tada nisu odlučili da skupini dadu ili ne daju trajan oblik. Međutim, na brdu Montmartreju su postavljene osnove onoga što je trebala da bude Družba Isusova.³²

Godine 1535. mladići su se prema dogovoru okupili u Veneciji. U trenutku polaska Ignacije je doznao da je bio optužen kod inkvizitora i da je protiv njega bio pokrenut postupak. Odlučio je otići inkvizitoru i reći mu što je čuo. Rekao mu je da je kanio poći u Španjolsku i molio ga je da izrekne presudu. Inkvizitor je rekao kako je postojala optužba, ali nije joj pridavao važnost. Međutim, jedino je htio pogledati Ignacijev rukopis *Vježbi*. Nakon što je vidio rukopis, pohvalio je Ignacija i zamolio ga da dobije jedan primjerak, što je Ignacije i učinio. Ignacije je ipak htio da se ovaj postupak zaključi presudom te je pozvan javni bilježnik i svjedok. Inkvizitor se ispričavao i dao pismenu izjavu o svojoj nedužnosti u vezi s tim slučajem.³³

³¹ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 98-100.

³² Usp. *isto*, 100-101.

³³ Usp. I. LOYOLA, *Načela Jezuita. Sveti Ignacije i Družba Isusova*, Beograd, 1987., 38.

1.2.5. Jeruzalem ili Rim?

Ignacije je u Valenciji razgovarao s Castrom. Odani poštovatelji su ga u trenutku ukrcajanja na brod, koji plovi u Genovu, molili da to ne čini jer su čuli da je na moru Hajreddin Barbarossa, zapovjednik osmanske mornarice s mnogo brodova. Unatoč mnogim pričama koje su bile dovoljne da prestraše čovjeka, Ignacija nisu uspjeli odgovoriti. Ukrcao se na veliki brod i prošao kroz oluju. Kada je stigao u Genovu, uputio se prema Bologni. Na tome je putu mnogo propatio, a pri ulasku u Bolognu padne na nekom drvenom mostiću. Bio je sav blatnjav i mokr te su se ljudi oko njega smijali. Nakon što je ušao u Bolognu, počeo je prositi milostinju, ali nije dobio ni novčića. Ignacije je obolio i morao je ostati nekoliko dana u Bologni. Nakon što je ozdravio, otišao je u Veneciju. U Veneciji je davao duhovne vježbe i ujedno se bavio duhovnim razgovorima. Duhovne je vježbe davao istaknutim osobama kao što su Magister Pietro Contarini, Magister Gasparo de Dotti, neki Španjolac Rozas i drugi Španjolac Hoces koji je imao mnoge susrete s Ignacijem i biskupom Cette. Hoces je nakon duhovnih vježbi odlučio da se priključi Ignacijevom životu te je ujedno prvi koji je među njima umro. Početkom 1537. godine u Veneciju su došli devetorica sudrugova. Oni su posluživali po raznim prihvatilištima. Nakon dva ili tri mjeseca otišli su u Rim kako bi dobili blagoslov da odu u Jeruzalem. Međutim, Ignacije nije išao zbog doktora Ortiza i novoga teatinskog kardinala. Sudrugovi su se iz Rima vratili s mjenicama na 200 ili 300 škuda. Ovo je bila njihova milostinja za plovidbu u Jeruzalem. Kada nisu mogli otići u Jeruzalem, vratili su ih onima od kojih su ih dobili. Nakon neuspjela puta u Jeruzalem svi su sudrugovi, koji nisu bili zaređeni u Veneciji, primili svećenički red. Dobili su dopuštenje od papinskoga nuncija Veralla koji je bio u Veneciji i poslije dobio naslov kardinala. Redili su se na naslov siromaštva. Podijelili su se nakon ređenja po venecijanskoj pokrajini s nakanom čekanja od godinu dana jer brodovi te godine nisu plovili prema Levantu jer su Venecijanci raskinuli dogovor s Turcima. Ignaciju je pripalo da s Faberom i Laynezom ide u Vicenzu. Njih su trojica živjeli u nekoj kući izvan gradskoga područja. Kuća nije imala ni vrata ni prozore, a spavali su na malo slame koju su sami donijeli. Uvijek su dvojica među njima išli u grad prositi milostinju, ali su tako malo dobivali da su se jedva mogli nahraniti. Uglavnom su jeli preprženi kruh koji bi prepržio onaj koji je ostao u kući. Ovako su njih trojica živjeli četrdeset

dana. Nisu se brinuli ni za što, osim za molitvu. Magistar Jean Codure je nakon četrdeset dana došao te su njih četvorica zaključili da počnu propovijedati. Razišli su se po trgovima te su sva četvorica su isti dan i u isti sat počeli svoje propovijedi tako što su puk pozvali glasnim usklikima i kleričkom kapom. Propovijedi su izazvale veliki žamor u gradu, a mnoge su osobe nakon njih počele vršiti veću pobožnost. Ujedno su u materijalnim stvarima bili obilno opskrbljeni. Uskoro su sva desetorica bila u Vincenzi. Nakon što je prošlo godinu dana, odlučili su da odu u Rim jer prijelaza nisu našli.³⁴

1.2.5.1. Rim

U Rim su putovali tako što su se podijelili na tri ili četiri skupine. Ignacije je išao s Faberom i Laynezom. Ignacije je odlučio da godinu dana neće prisustvovati sakramentu euharistije, nego će se pripravljeti i moliti Gospodina da ga postavi uz Sina njegova. Njegova je sumnja prekinuta u jednoj crkvi gdje se molio. Osjetio je takvu promjenu u svojoj duši i jasno je vidio da ga je Bog postavio uz Krista, njegova Sina. Nakon što su došli, Ignacije je rekao sudrugovima kako vidi zatvorene prozore. On je htio reći da će u Rimu doživjeti mnogo suprotstavljanja. Također, rekao je da je potrebno da jako paze na sebe i da ne preuzimaju razgovore sa ženama, osim ako imaju visok položaj. Kasnije je Franjo Ksaver ispovijedao neku ženu i nekoliko puta ju je posjetio zbog duhovnih stvari. Žena je kasnije ostala trudna, ali Gospodin je ukazao tko je učinio taj zli čin. Slično se dogodilo Jeanu Codrueju s njegovom duhovnome kćeri, ali uhvatili su je s nekim muškarcem. Ignacije je iz Rima otišao u Monte Cassino gdje je davao duhovne vježbe doktoru Ortizu. U Monte Cassinu je bio četrdeset dana i imao je viđenje kako Hoces ulazi u nebo. Ignacije je plakao i imao u isto vrijeme veliku duhovnu utjehu. Ovo je viđenje bilo tako jasno. Kada se vraćao iz Monte Cassina, poveo je sa sobom Francesca de Estradu. Kada se vratio u Rim, pomagao je dušama. U isto je vrijeme davao duhovne vježbe različitim osobama, a jedan od njih je stanovao uz baziliku svete Marije Velike, a drugi kod Sikstova mosta. Međutim, počeli su napadi na Ignacija. Započeo je Miguel Landivar koji je govorio zlo o Ignaciju. Ujedno ga je on pozvao pred upravitelja Grada. Upravitelju je prvo pokazano Miguelovo pismo u kojem je pohvalno govorio o Ignaciju. Nakon toga je upravitelj poslušao Miguela i odlučio je da ga protjeraju iz Rima. Nakon toga je napade počeo Francisco Mudarra. On je pričao

³⁴ Usp. I. LOYOLA, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991., 61-64.

da su Ignacije i suradnici pobjegli iz Španjolske, Pariza i Venecije. Međutim, na kraju je Mudarra priznao pred upraviteljem Grada i pred papinskim legatom da zapravo nema o njima ništa zlo kazati ni o vladanju ni o nauku u Rimu. Legat je zapovjedio da se ovaj proces šutke zatvori, ali Ignacije ovo nije htio prihvatiti. On je htio završnu sudbenu presudu. Legat i upravitelj nisu htjeli Ignacijevu želju ostvariti. Međutim, nakon nekoliko mjeseci Papa je došao u Rim. Ignacije je otišao k njemu u Frascati kako bi mu izložio neke stvari. Papa je dao obavijest da se sudska presuda izvrši. Ona je izvršena u prilog Ignaciju. U Rimu su uz pomoć Ignacija i njegovih sudrugova podignute Kuća katekumena, Kuća Svete Marije, Sirotište za djecu.³⁵

1.3. Isusovci

Isusovci su osnovani 1540. godine. Oni prvotno nisu osnovani radi protureformacije kao što je uobičajeno mišljenje. Sveti Ignacije Loyola je imao ideju da sa svojim prijateljima ode u Palestinu i da ondje poput Isusa idu od sela do sela i da propovijedaju. Vrijeme je pokazalo da je ova ideja nestvarna i njegova mala skupina se pretvorila u zajednicu koja je bila otvorena prema potrebama opće Crkve. Navedena zajednica je bila spremna naviještati Evandjelje.³⁶

Ignacije Loyolski u svoj red nije uveo monašku tradiciju stalnosti mjesta, odnosno *stabilitas loci*. Također, Ignacije nije uveo ni posebno redovničko odijelo, niti zajedničke molitve časoslova. Ignacije je uveo novi stil funkcioniranja zajedničkoga života, molitve i pastoralnoga rada s kontemplacijom u akciji. Potrebno je reći kako je Ignacije u redu ukinuo praksu zamjene krsnoga imena redovničkim imenom. Nadalje, Ignacije je ukinuo tradiciju davanja imena redu po utemeljitelju, stoga se on sa svojim prijateljima i subraćom nazvao Družbom Isusovom. Nadalje, Ignacije je napisao Konstitucije ili Ustanove koje su uredbe novoga reda. Dodao je i četvrti redovnički zavjet, odnosno poslušnost Papi. Papa može članove reda poslati u bilo koji dio svijeta kao misionare. Ovim su se zavjetom Isusovci stavili u potpunu službu Crkve. Članovi su reda osnivali diljem svijeta rezidencije, misijske postaje, crkve, kolegije i sveučilišta.

³⁵ Usp. I. LOYOLA, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991., 64-65.

³⁶ Usp. J. ANTOLOVIĆ, Družba Isusova, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 45(1990.)5, 427.

Nadalje, prvobitna zadaća isusovaca nije bila školstvo, ali je s vremenom novi red prihvatio tu ideju. U Europi je 1544. godine bilo sedam sveučilišta u kojima su isusovci školovali svoje kandidate. Ta sveučilišta su se nalazila u Coimbri, Leuvenu, Parizu, Kölnu, Valenciji, Padovi i Compluti. Nadalje, potrebno je spomenuti da je svetac htio da uzdržavanje i školovanje siromašnih studenata bude besplatno, te je prvo Ignacije tražio da se osiguraju dovoljne fondacije ili zaklade za uzdržavanje kolegija. Broj je isusovaca narastao do 1000 članova 1556. godine. U tome je razdoblju osnovano 12 provincija sa 79 kuća, a sâm Ignacije je odobrio da se osnuje 40 kolegija. Do 1574. godine je bilo 125 kolegija, a 1608. godine je bilo 306 kolegija među kojima je bio i Zagrebački kolegij. Družba je u 18. stoljeću vodila 679 kolegija, odnosno sveučilišta te je red imao dosta materijalnih dobara zbog čega su se svjetovni vladari pobunili i vršili pritisak na Papu. Njihov je pritisak bio velik na papu Klementu XIV. koji je 21. VII. 1773. potpisao *Breve Dominus ac Redemptor* o ukinuću Družbe Isusove. Ovaj je dokument ipak stupao na snagu kada bi ga vladar proglasio važećim u određenoj zemlji. Bila je potrebna 41 godina da se Družba Isusova ponovno uspostavi. Ponovna se uspostava reda zbilja za vrijeme pape Pija VII. On je 7. srpnja 1814. godine s bulom *Solicitud omniū Ecclesiarum* ponovno uspostavio Družbu, ali uz uvjet da red ne traži svoja bivša nepokretna dobra. Ipak je Družba stekla nakon nekog vremena ponovno materijalna dobra.³⁷

1.3.1. Konstitucije Družbe Isusove

Ignacije je ostavio knjigu Točaka prema kojima se ispituje odluka kandidata koji imaju želju stupiti u Družbu. Osnovne su točke Konstitucija prikazivanje svrhe Družbe, njezino postizanje redovničkim zavjetom, zavjeti posebne poslušnosti Svetom Ocu, običan život Družbe, stupnjevi i kategorije osoba u njoj te zavjeti nakon dvogodišnjega novicijata.³⁸

Ignacije je sastavljao Konstitucije za vrijeme čitavoga generalata. Ignacije je o svim točkama raspravljao s drugovima koji su se nalazili u Rimu. Godine 1541. je bio sastavljen jedan nacrt Konstitucija u 49 točaka, a one su obuhvaćale najvažnije teme.

³⁷ Usp. J. JAGODAR, Družba Isusova – isusovci, u: *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru* 6(2016.)6, 99-100.

³⁸ Usp. M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 21.

Ignacije Loyolski, Diego Laínez, Alfonz Salmerón, Juan Codure, Pascasio Broët i Claudio Jay su potpisali dokument. Oni se kasnije nisu uspjeli sastati, a nakon smrti Juana Codure sav je rad pao na Ignacija. On je posvećivao malo vremena sastavljanju zbog slabijega zdravlja. Međutim, od 1547. godine sastavljanje Konstitucija je napredovalo velikim koracima. Smatra se da je uzrok ove prekretnice u pisanju bio izbor Juana Polanca za tajnika Družbe. Iako se dogodila prekretnica, Polanco u odnosu na Ignacija nije imao udjela u pisanju Konstitucija, osim u temi o kolegijima. Godine 1548. Polanco je sastavio dvanaest sredstava koja služe Družbi kako bi što bolje išla prema svome cilju. Navedeni je tekst smatran prednacrtom Konstitucija. Također je 1549. godine Polanco napisao neke Konstitucije kolegija.³⁹ Ignacije i Polanco su u ljetu 1550. godine dovršili prvi rukopis Konstitucija. Tekst je kasnije označen malim slovom „A“. Taj se tekst Konstitucija smatra više kao koncept, nego kao dovršeno djelo. U rujnu je 1550. godine napisan novi tekst Konstitucija i u njemu se razlikuju „Opći ispit“, „Konstitucije“ i „Objašnjenja“. Na početku je 1551. godine Ignacije tražio da mu drugovi daju svoje primjedbe na Konstituciju jer je htio da cijela Družba bude odgovorna. Predloženo je da, uz Ignacijeve primjedbe, tekst bude kraći i da mnoge smjernice prijeđu u „Objašnjenja“. Ignacije i Polanco su na kraju sastavili novi test Konstitucija u travnju 1553. godine. Taj je tekst rukopis „B“ jer se nalazi u Kodeksu „B“ Rimskog Arhiva Družbe.⁴⁰

1.3.2. Uprava u Družbi Isusovoj

Ignacije je petnaest godina bio vrhovni poglavar Družbe. Prije izbora Ignacija za vrhovnoga poglavara suradnici su se tjedno izmjenjivali u upravljanju skupinom. Faber je smatran starijim bratom, ali su svi bez sumnje smatrali Ignacija glavom koja je sve udruživala. Tome je ujedno i dokaz jednodušnoga glasanja za Ignacija kako bi postao vrhovni poglavar. Ignacije je nakon jedanaest dana otpora prihvatio izbor postati general 19. travnja 1541. Ignacijevo se opiranje službama protivilo njegovom nesumnjivom daru upravljanja. Poznavao je ljude, ljubazno je ophodio s njima, imao je jasan pogled na probleme i prilike. Isto tako, Ignacije je bio razborit u odlučivanju te je

³⁹ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 185.

⁴⁰ Usp. R. PRKAČIN, Nastanak i razvitak Konstitucija Družbe Isusove, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 48(1993.)3-4, 370.

bio ustrajan u provedbi. Također, on je posjedovao darove koje je naznačio kao karakteristične crte generala Družbine u devetom dijelu Konstitucija.⁴¹

Ustanovljeno je mišljenje da se volja i sposobnost razlučivanja te odlučivanja odgajaju prema odlukama i odredbama poglavara. No, prema Klausu Schatzu ovo je samo pola istine. U Družbi je centralistička struktura Reda jer se poglavari ne biraju, nego se imenuju. Družba izbjegava demokratske procese zbog uspješnosti i djelotvornosti. Nadalje, prema Schatzu oblik upravljanja u Družbi nije odluka jednoga, niti se donosi na temelju tajnih savjetovanja i informacija. Potrebno je, također, spomenuti da general nije najviša zakonodavna instancija Družbe, nego je demokratska dvotrećinska izabrana Generalna kongregacija. Navedena demokratska samouprava, odnosno Generalna kongregacija jest bitna stvar Družbe. Stoga, Red nije produžena ruka hijerarhije, nego je slobodna odluka odozdo i poslanje Reda dobiva priznanje Crkve. Ovo poslanje Družbe služi Crkvi. Također je potrebno spomenuti da Družba nije zbog sebe, već zbog opće Crkve i zbog njezinih potreba. Družba je podložna Papi i od njega Družba prima svoje apostolsko poslanje i svoje zadatke.⁴²

2. Dolazak isusovaca u Hrvatsku

Isusovci su u hrvatske krajeve došli 1559. godine, a jedan od prvih isusovaca jest Nikola Bobadilla. Isusovci su nalazili od Dubrovnika do Varaždina i od Rijeke do Beograda. Isusovci dolaze u hrvatske krajeve iz mletačke, rimske i austrijske provincije. Isusovci su se morali ponovno uspostaviti na hrvatskim prostorima nakon ukidanja Reda.⁴³

⁴¹ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 195.

⁴² Usp. J. ANTOLOVIĆ, Družba Isusova, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 45(1990.)5, 430.

⁴³ Usp. V. POZAIĆ, Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 46(1991.)1, 6.

2.1. Prvi dolazak isusovaca na hrvatski prostor

Dubrovačka Republika je prva zatražila djelovanje isusovačkoga Reda na svojim prostorima. Ona je 1555. godine molila Ignacija Loyolu da pošalje redovnike. Isusovački red je shvatio stratešku važnost grada za istok te su razmišljali o osnivanju kolegija.⁴⁴ Ujedno, predstavnici reda su u Dubrovniku imali želju za osnivanjem kolegija. Godine 1555. kroničar Reda Ioannes Alphonsus de Polanco je zapisao da su dubrovački nadbiskup i poslanik Republike radili na osnivanju kolegija u Dubrovniku, iako ta ideja nije bila u potpunosti sazrela. Također, Ioannes Alphonsus de Polanco u pismu koje je napisano po nalogu Ignacija Loyole datiranoga 13. veljače 1555. godine, zapisano da je sam Ignacije Loyola imao nakanu da otvoriti kolegije na Siciliji i u Dubrovniku. Ujedno je u pismu spomenuto kako je navedenim državama islam, stoga je očito da je Dubrovniku zadana zadaća poslati pomoć ostalim katoličkim Hrvatima koji su bili pod vlašću Osmanskog Carstva. Iako je Ignacije imao navedenu zamisao, nije ju mogao ostvariti zbog manjka ljudi u Redu i zbog ovoga Dubrovnik nije mogao osnovati kolegij. Dubrovački nadbiskup Lodovico Becadelli je 1558. godine zamolio Diega Layneza (nasljednik Ignacija Loyole) da pošalje suosnivača Reda Nikolu Bobadillu ili nekoga drugog oca kako bi pomogao nadbiskupu u skrbi za duhovno vodstvo puka. Diego Laynez je najprije poslao 1559. godine Nikolu Bobadillu u Zadar, a potom u Dubrovnik.⁴⁵ Nikola Bobadilla je gost samostana sv. Jakoba gdje je monasima držao mnoge propovijedi, ali i duhovne vježbe sv. Ignacija. Bobadillu je narod u Dubrovniku velikodušno prihvatio i ugledni ljudi su htjeli da se osnuje stalna kuća isusovačkoga Reda. Knez i vijećnici su se Dubrovačke Republike najprije obratili Diegu Laynezu da otvore kolegij te su se također obratili papi Piju IV. i kardinalu Giannantoniju Serbelloniju. Nažalost, ovaj pokušaj je bio neuspješan jer je Laynez imao nestašicu osoblja i jedino je mogao poslati Luku Salernitanusa kako bi pomogao Nikoli Bobadilli. Njih dvojica su boravili u Dubrovačkoj Republici sve do kraja svibnja 1561. godine jer su išli natrag u Italiju. Kolegij u Republici se nije mogao osnovati jer nije bilo novčanih sredstva i ujedno zbog nedostatka osoblja u Redu. Do 1575. godine nema zapisanih

⁴⁴ Usp. M. KORADE, Hrvatski isusovački misionari i pokušaji unije s pravoslavnima od 16. do 19. stoljeća, u: *Cris: Časopis povijesnog društva Križevci* 17(2015.)1, 41.

⁴⁵ Usp. M. VANINO, *Isusovci i Hrvatski narod I. – Rad u XVI. stoljeću, Zagrebački kolegij*, Zagreb, 1969., 14-15.

informacija o djelovanju isusovaca na području Dubrovačke Republike. Navedene godine dolaze dva isusovca Emerije de Bonis i Julije Mancinelli koji su djelovali nekoliko godina na području Republike.⁴⁶

Isusovci su u Kotor prvi put djelovali 1574. godine, odnosno oci Toma Raggio i Salvator dell Arme su na blagdan sv. Ivana Krstitelja ušli u grad. General Družbe Isusove Everard Mercurian je navedene isusovce poslao u Kotor na molbu biskupa Pavla Bisantija zbog vjerskih potreba naroda koji je nastradao za vrijeme turskoga rata. Pri samom dolasku propovijedali su i ispovijedali vjerski puk, a Toma i Salvator su isprva stanovali u biskupovu dvoru, ali su se kasnije preselili u kuću koju im je biskup uredio i opskrbio svim potrebnim stvarima. Toma i Salvator su trebali jednog brata pomoćnika koji zna pričati bar nešto hrvatski kako bi im mogao izvršavati nabavke i poslove u gradu za koje svećenik nije u mogućnosti. Za taj navedeni posao bio je prikladan brat Stjepan koji je rodom Hrvat te je on u Rimskom kolegiju prao rublje. Stjepan je prije dolaska Tome u Kotor bio određen za navedeni posao, ali zbog financijskih poteškoća nije bilo moguće platiti putne troškove za Stjepana. Naposljetku je Stjepan došao u Kotor, ali Toma Raggio je shvatio da moraju imati rođene Hrvate kako bi isusovci uspješno djelovali u Hrvatskoj. Stoga je Toma Raggio u Zadru upoznao dva mladića koje je doveo u Kotor te ih je preporučio Belardiju Aquavivi za primanje u Red generalu Družbe Isusove. Godine 1576. iz Rima je u Kotor stigao otac Bartol Sfondrati koji je malo i pogrešno govorio hrvatski. Zato su isusovci međusobno u kući govorili hrvatski. Također, mladić iz Zadra je vrlo dobro govorio hrvatski i talijanski te ih je on podučavao hrvatski. Bartol Sfondrati je bio od velike koristi isusovcima jer je podučavao mlade ljude kršćanskome nauku na hrvatskome jeziku u Kotoru i selima, a Toma Raggio je nedjeljom i blagdanom podučavao vjernike kršćanski nauk na hrvatskome jeziku u gradu. Zbog njihovog djelovanja u Kotoru je nastala želja za osnivanjem kolegija. Biskup Pavao Bisanti je posebice želio da se navedena želja ostvari, ali grad nije imao dovoljno novca za izgradnju kolegija i za skrb isusovaca te je biskup Bisanti namjeravao otići u Rim kako bi zamolio papu Grgura XIII. da mu pomogne u novčanoj potpori. Međutim, to putovanje se nije zbilo zbog Luke Bisantija, koji je bio kotorski biskup te je on uzdržavao svoj siromašni rod i ta

⁴⁶ Usp. M. VANINO, *Isusovci i Hrvatski narod I. – Rad u XVI. stoljeću, Zagrebački kolegij*, Zagreb, 1969., 16-20.

skrb je nakon njegove smrti pala na biskupa Pavla. Biskup Pavao se odrekao kotorske biskupije 1576. godine, ali je zadržao naslov do 1578. godine te unatoč tome se i dalje radilo na osnivanju kolegija.⁴⁷

2.2. Osnivanje kolegija u Hrvatskoj

S prvim je dolaskom isusovaca nastala želja za stalnim boravkom Reda na hrvatskim prostorima. Stoga, prvotni su se kolegiji osnovali u važnim gradovima, odnosno u Rijeci, Zagrebu i Dubrovniku.

2.2.1. Osnivanje kolegija u Rijeci

Rijeka je politički pripadala Habsburškoj Monarhiji, a Crkveno-teritorijalno pulskoj biskupiji. Rijeka je imala ozbiljan nedostatak, odnosno u gradu nije bilo biskupskoga sjedišta i grad nije imao riješeno pitanje školstva. Godine 1627. riješeno je pitanje školstva s dolaskom isusovaca u Rijeku. Isusovci su imali veliki udio u razvoju vjerskoga, kulturnoga i odgojnoga života u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća.⁴⁸ Belgijski je isusovac Bartol Viller prvi dao poticaj za dolazak isusovaca u Rijeku i za osnivanje kolegija u navedenom gradu. Bartol Viller je bio austrijski provincijal i dugogodišnji ispovjednik nadvojvode, kasnijega kralja Ferdinanda II. te je Villerova zasluga što se nadvojvoda počeo zanimati za osnivanje kolegija u Rijeci. Također je Bartol Viller obavijestio vrhovnoga poglavara Družbe isusovačke o važnosti osnivanja kolegija u Rijeci, ali je iznio i zapreke navedene zamisli. Glavna zapreka ima materijalnu narav, odnosno zaklada za uzdržavanje kolegija. Ostale zapreke osnivanju kolegija nisu poznate, ali dugo je Bartol Viller pokušavao ukloniti zapreke. Stoga je Viller 1616. godine ponovno izvijestio generala Reda Muzija Vitelleschija o stanju njegove zamisli te ga je general u pismu od 16. travnja 1616. godine bodrio u nastavku njegova rada. Bartol Viller je 1619. godine riješen carskoga ispovjednika te je u Grazu nastavio raditi

⁴⁷ Usp. M. VANINO, *Isusovci i Hrvatski narod I. – Rad u XVI. stoljeću, Zagrebački kolegij*, Zagreb, 1969., 32-36.

⁴⁸ Usp. V. MIKLOBUŠEC, *Isusovci u Rijeci 1627. – 1773.: školsko, pastoralno i odgojno djelovanje*, u: *Riječki teološki časopis* 52(2018.)2, 184.

na otvaranju riječkoga kolegija. Viller je umro 1626. godine u 90 godini.⁴⁹ Isusovac Lovro Grizogono je došao u Rijeku 1623. godine na poziv senjskoga biskupa Ivana Agatića koji je rodom Riječanin. Grizogonov je boravak u Rijeci iskoristio gradski magistrat jer ga je zamolio da dovede jednog isusovca koji bi bio profesor na trajnije vrijeme u gradskoj školi. Stoga, Lovro Grizogono je objasnio postupak u kojem bi zatražili isusovca od generala Reda gradskom magistratu i zatim je otputovao u Senj. Gradsko poglavarstvo je uzelo u obzir njegove savjete i 5. ožujka 1623. godine poslalo molbu generalu Družbe isusovačke Muciju Vitelleschiju kako bi isusovci trajno ostali u Rijeci. Njihova je molba bila potkrijepljena napomenom da je car Ferdinand II. imao želju osnivanja kolegija u Rijeci. Gradsko je poglavarstvo 6. ožujka 1623. godine napisalo pismo Lovri Grizogoni o njihovom postupku te su u njemu vidjeli dobroga savjetnika i zagovornika. Također, potrebno je spomenuti kako je gradsko poglavarstvo htjelo angažirati senjskoga biskupa za ostvarenje navedene zamisli, iako je Rijeka pripadala pulskoj biskupiji, ali senjsko-modruški biskup bio je Riječanin. Zamisao je osnivanja kolegija bila prihvaćena od gradskoga magistrata, cara Ferdinanda II., senjskoga biskupa i živućega Villera, ali sve navedeno nije bilo dovoljno da se osnuje zbog manjka sredstava. Stoga, car Ferdinand II. je donirao 4 300 forinti, a njegova odluka je stupila na snagu 1627. godine i bila je potvrđena carskom poveljom 10. ožujka 1633. godine.⁵⁰

Rijeka je dala staru školsku zgradu Družbi isusovačkoj te crkvicu sv. Roka za bogoslužje i godišnje je davao 200 forinti za nastavnike. Isusovci su u rezidenciji živjeli jako siromašno te je Lovro Grizogono razmišljao o zakladi koja je potrebna za izgradnju rezidencije. On se prisjetio kastavskoga vlastelinstva koje je poklonjeno za fondaciju kolegija u Judenburgu u Stajerskoj. Navedenu su fondaciju poklonili grof Baltazar Thonhausen i njegova žena Uršula. Lovro Grizogono se trudio da Kastav pripadne njima kako bi izgradili novu rezidenciju. Juraj Forro je, prokurator austrijske provincije, 1628. godine bio u Rimu i bio je sklon zamislama Grizogona. Stoga, Grizogono je zamolio generala Reda Vitelleschija da porazgovara s Forrom o interesima riječke rezidencije. Ovaj je čin imao pozitivan ishod jer se Forro počeo zauzimati za rezidenciju

⁴⁹ Usp. M. VANINO, *Isusovci i Hrvatski narod II. – Kolegiji: Dubrovački, Riječki, Varaždinski i Požeški*, Zagreb, 1987., 133.

⁵⁰ Usp. V. MIKLOBUŠEC, *Isusovci u Rijeci 1627. – 1773.: školsko, pastoralno i odgojno djelovanje*, u: *Riječki teološki časopis* 52(2018.)2, 184-185.

u Rijeci. Nadalje, sam porast članova Reda u Rijeci je imao utjecaj na groficu Uršulu Thonhausen čiji je sin bio u isusovac. Forro joj je razložio informaciju da riječki Red nema budućnosti u slučaju da ne dobije potrebne zaklade. Stoga, grofica je izjavila da će osigurati kolegij u Rijeci, a navedena informacija je doprla do Grizogona. Godine 1630. grofica Uršula Thonhausen darovnicom je izvršila svoju odluku kojom daje posjed Kastav i 10000 forinti za izgradnju crkve i kolegija.⁵¹

2.2.2. Osnivanje kolegija u Zagrebu

Grad Zagreb je početkom 16. stoljeća odlučio pozvati isusovce da svoj kolegij otvore na Griču. Razlog otvaranja tog kolegija jest manjak svećenika koji su potrebni župnoj zajednici, a Grič je često tražio svećenike Kaptola za duhovne potrebe. Kaptol je često znao uskratiti pomoć i javljale su se mnoge razmirice. Gradsko je izaslanstvo 1601. godine bilo u Bratislavi na zasjedanju državnoga sabora gdje je upoznalo isusovca Ivana Žanića. Izaslanici su Ivanu Žaniću prenijeli zamisao Gradskoga vijeća koji je pozvao isusovce u Zagreb te su Žanićevi izaslanici zamolili da stupi u kontakt s Alfonzom Carillom, austrijskim provincijalom. Ivan Žanić je prihvatio navedenu zamolbu i obećao je izaslanicima da će učiniti sve u svojoj moći da Grad Zagreb dobije isusovce, ali isusovaca nije bilo ni na koncu 1601. godine. Miško Vernić i Ivan Krušelj su, izaslanici gradske općine, boravili 1602. godine u Pragu u kojem se također nalazio i hrvatski ban Ivan, grof Drašković. Ban Drašković je preporučio gradskim izaslanicima da porazgovaraju s provincijalom Alfonzom Carillom jer se nalazio u Pragu. Oni su poslušali savjet bana i zamolili su Carilla da se nekoliko isusovaca nastani u Zagrebu. Grad Zagreb bi isusovcima dao crkvu Majke Božje i nekoliko beneficija. Također bi Grad darovao nekretninu za gradnju kolegija i vrtove. Carillo je prihvatio navedenu zamisao jer se za nju zauzeo ban Drašković. Zatim su isusovci Ivan Žanić i Petar Vragović poslani 1602. godine da razvide prilike u Zagrebu. Ivan Žanić je našao mjesto za podizanje kolegija u Gradu i otvorio je pitanje o zakladi za uzdržavanje isusovaca. Međutim, pitanje o zakladi se nije riješilo, ali ban Drašković je savjetovao Žanića da

⁵¹ Usp. M. VANINO, *Isusovci i Hrvatski narod II. – Kolegiji: Dubrovački, Riječki, Varaždinski i Požeški*, Zagreb, 1987., 135-146.

zamoli kralja Rudolfa I. No, Žanić nije navedeni savjet prihvatio već je rekao da to treba riješiti ban i sabor. Također je Žanić o zakladi raspravljao i s Gradskim vijećem.⁵²

Isusovac Ivan Mišljenović je u Grazu radio na otvaranju kolegija u Zagrebu 1605. godine. Mišljenovića je za navedeni rad zamolio zagrebački sudac Boltižar Vlahović. Zatim je zamolio nadvojvodu Ferdinanda da navedenu zamisao zagovara kod kralja Rudolfa. Nadvojvoda je prihvatio i neizravno je preporučio kraljevskim savjetnicima koji zagovaraju otvaranje kolegija u Zagrebu. Ovaj je pothvat u potpunosti uspio te se Mišljenović nadao da će isusovci ubrzo biti u Zagrebu. Ivan Žanić i Petar Vragović su prvi isusovci koji su djelovali u Zagrebu. Oni nisu imali vlastitu crkvu te su bili primorani da propovijedaju u crkvi sv. Marka. Pedro Morales je došao do dvojice isusovaca te je postao prvi pomoćnik zagrebačkoga kolegija. Isusovci su dobili na raspolaganje kuću Petra Kušljana, ali navedena kuća je bila mala i stambeni uvjeti su bili loši. Stoga se Ivan Žanić prisjetio stare zgrade uz gradske zidove koja je pripadala nadvojvodi Ferninandu II. Zatim je Žanić žurno otišao u Graz kako bi Ferninanda II. zamolio da navedenu kuću i razrušeni samostan sv. Katarine pokloni Družbi Isusovoj. Nadvojvoda je uzeo u obzir molbu isusovaca i gradskom senatu je naredio darovanje zgrade i samostana isusovcima u trajni posjed. Iako su postojali problemi vezani uz zakladu koja bi uzdržavala isusovce u kolegiju, vrhovni poglavar Družbe Isusove Klaudije Aquaviva je 1612. godine podijelio naslov i prava kolegija zagrebačkoj rezidenciji. Aleksandar Dobokaj je prvi rektor zagrebačkoga kolegija. Kolegij je u školskoj godini 1612/13. brojio 15 članova.⁵³

2.2.3. Osnivanje kolegija u Dubrovniku

Dubrovački kolegij ima veliki značaj za hrvatski književni jezik i hrvatsku književnost. Mnogi su dubrovački isusovci sastavili katekizme, kronike, bibliografije, gramatike i rječnike te su dali veliki doprinos razvoju hrvatskoga jezika i književnosti. Kolegij je osnovan zbog zalaganja i dobročinstva Marina Gundulića. On je bio dubrovački isusovac koji je rođen 1596. godine u Ankoni. Gundulić je u petnaestoj

⁵² Usp. M. VANINO, *Isusovci i Hrvatski narod I. – Rad u XVI. stoljeću, Zagrebački kolegi*, Zagreb, 1969., 79-82.

⁵³ Usp. M. VANINO, *Isusovci i Hrvatski narod I. – Rad u XVI. stoljeću, Zagrebački kolegi*, Zagreb, 1969., 82-106.

godini života stupio u isusovački red. U Firenci je tri godine podučavao hrvatski jezik vojvodu Ferdinanda III. de Medici. Godine 1634. je ostavio 18000 zlatnih škuda isusovcima u Ankoni za osnivanje Dubrovačkog kolegija. Za utemeljenje je kolegija bilo potrebno 12000 škuda, a za održavanje kolegija u Dubrovniku 6000 škuda. Također je Marin Gundulić vodio pregovore s Dubrovačkom Republikom, ali taj pothvat je bio neuspješan. Navedeni su pregovori otkrili poteškoće osnivanja kolegija i zbog njih je utemeljenje odgođeno za dvadeset godina. Poteškoće su vezane uz isusovce i Dubrovnik. Isusovci su imali svoja pravila za osnivanje kolegija, odnosno kolegij se trebao osnovati s minimalno 12 redovnika, crkvom i školom. Međutim, za ovaj pothvat nije bilo dovoljno novca od ostavština te je Dubrovačka Republika trebala osigurati dio sredstava. Građani su Dubrovnik htjeli da se kolegij osnuje u što kraćem periodu, ali kolegij se trebao pomalo graditi zbog novčanih sredstava. Giovanni Battista Canuli je 1653. godine poslan u Dubrovnik zbog dogovora o gradnji kolegija, ali nije bilo rezultata i Canuli se vratio u Rim. Stjepan Gradić je postao agent Dubrovačke Republike u vrijeme povratka Canulija u Rim. Stjepan Gradić je branio prava Dubrovačke Republike u obraćanju Papi. Također, Gradić se pozvao na dogovor s Canulijem kojim je ispunjeno sve što se od Republike tražilo. On je naveo da je Gundulić ostavio dovoljno novca za kupnju zemljišta i za gradnju kolegija te za održavanje isusovaca. Također je naveo kuću koju je Gundulić kupio i bogatu knjižnicu u Ankoni koja mu je pripadala. Problem osnivanja kolegija bio je u nedostatku isusovaca. Ipak, građani su Dubrovnik zamolili da dobiju četiri isusovca te je Goswin Nickel prihvatio ideju o osnivanju kolegija i poslao je Medu Ranjinu u Dubrovnik 1658. godine. Navedena je godina smatrana godinom osnivanja kolegija zbog javnih proučavanja, ali sama gradnja je započela 1662. godine kada je Fran Gundulić bio starješina. Gradnja je kolegija trajala pet godina, ali je potres 1667. godine kolegij pretvorio u ruševine. Potrebno je spomenuti da je jedan razred smrtno stradao, a isusovac Hektor Celio je nakon godinu dana preminuo od posljedica ranjavanja. Gradnja je dubrovačkoga kolegija ponovno započela 1670. godine. General Družbe Isusove je 1684. godine kolegiju službeno dodijelio naziv i prava. Ardelio Della Bella je 1696. godine preuzeo upravu nad kolegijem te je započeo gradnju crkve. Godine 1699. je položio temeljni kamen, a 1725. godine je dovršena crkva.⁵⁴

⁵⁴ Usp. M. ŠAPRO – FICOVIĆ, Knjižnica isusovaca u Dubrovniku: od Collegiuma Ragusinuma do

2.3. Drugi dolazak isusovaca na hrvatski prostor

Družba Isusova je dokinuta 21. srpnja 1773. bulom *Dominus ac Redemptor* pape Klementa XIV. zbog posebnih političkih okolnosti. Kasnije je Družba Isusova ponovno uspostavljena. Papa Pio VII. je ponovno uspostavio Red apostolskom konstitucijom *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* 7. kolovoza 1814. godine. Družba Isusova je kasno uspostavljena u Hrvatskoj.⁵⁵

Nakon 1814. godine prvi susret Hrvata i isusovaca se zbio na jugu Hrvatske, odnosno u Dubrovniku. Isusovac Vincenzo Basile s dva pomoćnika je stigao u Dubrovnik 27. veljače 1841. godine u samostan Male braće. Oni su posjetili mjesnog biskupa Antuna Giuricea i izložili mu svrhu puta. Biskup je isusovce zamolio da ostanu neko vrijeme u Dubrovniku kako bi održali pučke misije, što su oni i prihvatili. Biskup i narod su bili oduševljeni s njihovim propovijedima, ali isusovci nisu mogli ostati u Dubrovniku, već su 24. ožujka 1841. godine nastavili svoj daljnji put. Dubrovnik je prvi hrvatski grad koji je ugostio isusovce nakon ponovnoga uspostavljenja Reda 1814. godine. Biskup Antun Giuriceo je odlučio pozvati isusovce u Dubrovnik jer je bio zadovoljan misijama. Međutim, biskup Giuriceo nije doživio ponovni dolazak isusovaca jer je preminuo 25. ožujka 1842. godine. Vincenzo Basile se 1843. godine vratio u Dubrovnik zbog loših zbivanja u Skadru. U to je vrijeme Toma Jelderlinić bio novi biskup Dubrovnika. Biskup Jelderlinić je otprije poznao Vincenza i zamolio ga je da zamoli Generala da ostane u Dubrovniku i da isusovci ponovno dođu u Grad. General reda je dopustio da Basile ostane u Dubrovniku, a isusovac je ponovno stanovao u samostanu Male braće te ujedno učio hrvatski jezik u kojem je brzo napredovao. Građani su zavoljeli Basileja zbog njegova otvorenoga karaktera. Građani Dubrovnika su se prisjetili uspomena na isusovce iz stare Družbe i staroga kolegija te su nagovarali Biskupa da zadrži Basileja. Biskup je olako prihvatio molbu naroda i htio je otvoriti gimnaziju koju bi vodili isusovci, ali za otvorenje je trebalo odobrenje austrijske liberalne gimnazije. Zatim je trebalo podosta vremena čekati odobrenje vlade, ali biskup je imao plan da isusovci dođu i da djeluju u Trebinjskoj biskupiji. Oni bi se zbližili s

današnje Rezidencije Družbe Isusove, u: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 50(2007.)3, 19-21.

⁵⁵ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku (I. dio) – Prvi dodiri i počeci suradnje nakon ponovne uspostave Reda, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)2, 171.

narodom i naučili bi hrvatski jezik koji je potreban za rad u gimnaziji. Stoga je Biskup zatražio isusovca Basileja da Generala Družbe Isusove zamoli da pošalje tri isusovca, što je Basile i učinio. Trebinja se nalazila u granicama Otomanskog Carstva i za djelovanje stranih svećenika u Trebinji je bilo potrebno tražiti „ferman“, odnosno posebno dopuštenje od središnjih turskih vlasti. Dobivanje „fermana“ sporo se rješavalo redovitim diplomatskim putem te je Biskup zamolio Generala da isusovca Basileja pošalje u Carigrad kako bi se dopuštenje brže dobilo. General je odbio Biskupa i pozvao je Basileja u Rim kako bi od njega dobio temeljiti izvještaj o boravku u Dubrovniku i o naumu Biskupa. General je pristao poslati isusovce u Trebinje, ali je poslao jednoga zbog manjka članova u Redu. Taj isusovac bio je Antonio Marija Ayala. Dana 12. kolovoza 1845. godine Basile i Ayala su stigli u Dubrovnik s Generalovim pismom za Biskupa. Isusovci su ponovno bili smješteni u samostanu Male braće te su počeli učiti hrvatski jezik. Dana 29. rujna 1845. krenuli su iz Dubrovnika u Trebinje. Isusovci Basile i Ayala su preuzeli župe u Trebinjskoj biskupiji 26. listopada 1845. godine. Njih su dvojica prvi isusovci ponovno uspostavljene Družbe koji su dugotrajnije djelovali na hrvatskome jugu. Deset isusovca je 1850. godine djelovalo u Trebinjskoj biskupiji, ali zbog stalnih opasnosti od Turaka Trebinjska je misija prekinuta 1852. godine. Basile i Ayala su se ponovno vratili u Dubrovnik i vršili su pučke misije u Hrvatskoj.⁵⁶

Nakon što je ukinuta Trebinjska misija, venetski provincijal Giuseppe Ferrari je predložio generalu reda da se ponovno uspostavi Ilirsko-dalmatinska misija. Navedena misija je išla u prilog biskupu Jederliniću jer je htio da isusovci preuzmu gimnaziju u Dubrovniku. Biskup Jederlinić ujedno je vidio u isusovcima pomoć za obnovu kršćanskoga života. Isusovci bi održavali pučke misije za narod, a duhovne obnove bi držali za kler i redovništvo. Biskup je Generalu Reda poslao pismo u kojem je tražio dva isusovca za pučke misije u biskupiji. On u pismu je izrazio nadu da će isusovcima povjeriti Dubrovački kolegij i gimnaziju. General reda i provincijal Venetske provincije

⁵⁶ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Drugi dolazak isusovca u južnu Hrvatsku (I. dio), u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 61(2006.)2, 139-147.

su izrazili sklonost za molbe te su pučke misije bile vršene i omogućen je rad u sjemeništu i gimnaziji.⁵⁷

Isusovci su u Split došli kao pučki misionari. Antonio Maria Ayala imao je nakanu sjedište pučkih misija preseliti u Split ili Rijeku jer bi bili bliže sjevernoj Hrvatskoj. Ayala je riješio pitanja smještaja i crkve te se za Novu godinu 1879. doselio u Split s isusovcima Jurajem Jeramazom i Giuseppeom Lombardinom. Dobili su iznajmljeni stan stare biskupske palače i crkvu sv. Filipa. Godine 1882. isusovci su preseljeni u iznajmljeni prvi kat kuće „filipovaca“, ali su se nastavili služiti crkvom sv. Filipa. Stan je bio bolji od prijašnjega, ali isusovci su imali prigovore na njega jer je u blizini bilo javno bludište, bučna krčma te su se djeca neprestano igrala ispred zgrade i bila bučna. Godine 1885. Henrik Bontempo dodijeljen je isusovcima. Bontempo je odrastao u sličnoj ulici u kojoj su se nalazili isusovci, ali je rekao da je u stanu isusovaca stanje gore. Isusovci nisu imali izbora i morali su boraviti u navedenoj kući. Godine 1886. Daniele Spelgatti dodijeljen je isusovcima kao pomoćnik i kuhar. Potrebno je navesti da isusovci nisu djelovali samo u Splitu, već su ga odabrali kao bazu u koju su se vraćali nakon pučkih misija.⁵⁸

Nakon ponovne uspostave isusovaca, zagrebački biskup Aleksandar Alagović pokušao je dovesti isusovce u svoju biskupiju. Alagović je 8. rujna 1835. godine osnovao orfanotrofij, odnosno Zavod za odgoj siromašne djece u Požegi. Biskup je imao nakanu da navedeni orfanotrofij povjeri isusovcima i ujedno je htio u Požegi započeti put za viši studij. Njegova nakana nije uspjela jer u Austrijskoj Provinciji nije bilo isusovaca koji su govorili hrvatski jezik, a to je za odgoj djece bilo iznimno potrebno. Biskupova su nastojanja naglo prekinuta zbog njegove iznenadne smrti 8. rujna 1837. godine. Juraj Haulik je naslijedio biskupa Aleksandra Alagovića 1837. godine. Haulik se odazvao na pothvat pape Pija IX. u organiziranju pučke misije koje bi bile sredstvo za obnovu vjere među narodom. Stoga je Haulik doveo nekoliko svećenika iz Tirola koji su bili profesori mladim svećenicima i 1845. godine je doveo iz Tirola časne sestre milosrdnice. Časne sestre su otvorile bolnice, ali i škole za djevojke. Nakon

⁵⁷ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Drugi dolazak isusovaca u južnu Hrvatsku (II. dio) – Djelovanje u Dubrovniku i Zadru, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 61(2006.)3, 262.

⁵⁸ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Drugi dolazak isusovaca u južnu Hrvatsku (III. dio) – Djelovanje u Splitu i nekim malim postajama, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 61(2006.)4, 428-429.

određenoga je vremena kuća časnih sestara u Zagrebu postala kuća-matica. Časna sestra Ivana Kroessbacher je bila poglavarica navedene kuće i ona je zamolila biskupa Haulika da dovede isusovca koji bi držao duhovne vježbe časnim sestrama. Biskup je prihvatio molbu poglavarice i 1853. godine je stigao Fridrik Krupsky iz Baumgartenberga s jednim pratiteljem. Navedena dvojica su prvi isusovci koji su djelovali u Zagrebu nakon ponovne uspostave Reda. Biskupu Hauliku se svidio rad isusovaca i odlučio je pozvati još isusovaca. On je pozvao isusovce iz Beča i Dalmacije zbog dvojezičnosti Zagreba. Isusovci iz Beča su propovijedali njemačkim jezikom u crkvi sv. Katarine višem sloju, a isusovci iz Dalmacije su propovijedali u katedrali hrvatskim jezikom hrvatskome puku. Isusovci Maksimilian Klinkowström, Theodor Schmude i Adalberet Weiss su stigli iz Beča, a isusovci Vincenzo Basile i Antonio Ayala su stigli iz Dalmacije. Juraj Haulik je u navedenim misijama vidio plodove za vjerski puk te je odlučio da pomogne u formiranju hrvatskih mladića za isusovce koji bi pričali hrvatskim jezikom. Haulik je imao namjeru da isusovci djeluju i u Slavoniji, a ne samo na kajkavskome području. Stoga je on pokušavao osnovati novicijat Reda za formiranje mladih isusovaca.⁵⁹ Haulikovoj namjeri otvoriti novicijat Reda u Zagrebu protivilo se liberalno društvo. Stoga je Haulik svoj pogled usmjerio na Požegu. Kako bi ostvario svoju zamisao, Haulik je imao pregovore s vrhovnom upravom Družbe Isusove u Rimu i s bečkom provincijom u preuzimanju orfanotrofija u Požegi. Isusovci su prihvatili Haulikov prijedlog, ali je ustanova u Požegi dobila naslov „Konvikt u osnivanju“ jer su isusovci htjeli da i stariji đaci pohađaju orfanotrofiju zbog samostalnog plaćanja uzdržavanja i školovanja.⁶⁰

Orfanotrofij u Požegi je uzdržavao dvadeset i četiri đaka, ali Juraj Haulik je povećao zakladu te je ustanova mogla primiti trideset i šest mladića. Isusovci su preuzeli sporazumom 25. rujna 1858. godine rad u orfanotrofiju. Haulik je htio u Požegi, uz orfanotrofij, podignuti novicijat za mladiće koji bi željeli stupiti u red. Navedene se namjere nisu ostvarile jer se u Požegi dogodio slom. U požeškoj su gimnaziji od 1864. godine počeli predavati svjetovni i liberalni profesori jer su franjevci

⁵⁹ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku (I. dio) – Prvi dodiri i počeci suradnje nakon ponovne uspostave Reda, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)2, 172-175.

⁶⁰ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku (III. dio) – Od rezidencije u Zagrebu do uspostave Viceprovincije Jugoslavije 1919., u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)4, 404.

otišli iz Požege. Navedenim su profesorima isusovci smetali i htjeli su pod svaku cijenu da nestanu iz Požege. Toj je želji u prilog išlo što je poglavar orfanotrofija Lovrenc Pregl istjerao problematičnoga đaka Petra Dubravčića. Petar Dubravčić je zbog osvete širio klevete protiv isusovaca, a Lovrenc Pregl je najviše optužen na požeškome sudu. Zbog svih zbivanja u Požegi, zagrebački kanonik Adolf Veber je došao da sagleda situaciju te je dao konačnu odluku da isusovci napuste Požegu, iako je nalog nadbiskupa bio da isusovci svakako ostanu u Požegi. Većina je isusovaca Požegu napustila 15. svibnja 1871. godine, a Lovrenc Pregl je osuđen na dvogodišnju tamnicu.⁶¹

Nakon neuspjeha u Požegi isusovci 1902. godine sa svojim starješinom dolaze u Zagreb. Dobili su u Zagrebu novosagrađenu kuću kraj nove crkve Srca Isusova. Službeni naziv navedene kuće jest *Residentia inchoata Zagrabiensis*, odnosno „Zagrebačka rezidencija u osnivanju“. Starješina zajednice je imao naziv *superior*, a ne *superior domus* jer je 1903. godine kuća bila još u osnivanju. Međutim, 1907. godine kuća je svrstana u redovitu isusovačku kuću, a starješina je dobio naziv *superior domus*.⁶²

3. Djelovanje isusovaca u Hrvatskoj

3.1. Isusovci u Zagrebu

Isusovci su došli 1602. godine u Zagreb. Njihovim se dolaskom probudila želja za osnivanjem kolegija i gimnazije. Stoga su 1607. godine iz austrijske provincije stigla dva svećenika i dva magistrata u Zagreb. Odnosno, isusovci Martin Slabin i Ivan Veghius za gramatiku i sintaksu te magistar Leonard Prešol i magistar Jakob Matiades za početnike. Njihovim dolaskom je 1607. godine otvorena prva gimnazija. U novu je gimnaziju stiglo oko stotinu plemićkih dječaka i dvije stotine siromašnih dječaka. Međutim, potrebno je navesti kako su isusovci u Zagreb došli da suzbiju protestante kojih je bilo i u Hrvatskoj te kako bi isusovci pomogli kršćanima koji su bili pod

⁶¹ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku (I. dio) – Prvi dodiri i počeci suradnje nakon ponovne uspostave Reda, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)2, 176-180.

⁶² Usp. V. MIKLOBUŠEC, Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku (III. dio) – Od rezidencije u Zagrebu do uspostave Viceprovincije Jugoslavije 1919., u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)4, 414-415.

Osmanlijama. Stoga, njihova zadaća nije bila samo otvaranje kolegija i gimnazija, već su navedene institucije početak njihova rada na hrvatskim prostorima. Isusovci su na početku njihova djelovanja na Gričkom brdu preobratali tridesetak vračara i gatara, odnosno vještica. Navedene žene nisu završile na lomači pomoću isusovaca. Također su isusovci obratili mnoge luterane i kalvince koji su živjeli u Zagrebu.⁶³

Zagrebački je kolegij imao općenitiji značaj jer su u njemu bili đaci iz raznih krajeva Hrvatske, ali pastoralni rad je imao lokalnu radnju odnosno, on se bazirao na Zagreb. Pastoralni je rad vidljiv i u Marijinim kongregacijama, u raznim bratovštinama i u svetištu sv. Franje Ksavera. Službu propovijedanja su vršila dva oca: *concionator dominicalis*, odnosno nedjeljni propovjednik i *concionator festivus* odnosno, drugi svetački propovjednik. Propovijedi su isprva bile držane u 8 sati, ali 1663. godine je prebačena u 6 sati ujutro zbog vjernika koji nisu mogli prisustvovati u 8 sati. Njihove su propovijedi imale pozitivne plodove odnosno, vjernici su popravljali svoje živote, oni su se obratili od grijeha i zavađeni puk se mirio. Isusovci su bili stalni propovjednici u crkvi sv. Marka. Prvi je propovjednik crkve sv. Marka 1610. godine bio isusovac Petar Vragović, a 1611. godine je uz njega propovijedao i isusovac Ivan Mislenović u navedenoj crkvi. Zatim su u crkvi sv. Marka uvijek bila dva propovjednika. Međutim, isusovci su također propovijedali i u drugim crkvama, na gradskim procesijama i raznim kapelama. Pastoralni se rad ne temelji samo na propovijedanju i tumačenju kršćanskoga nauka, nego je ujedno i pružanje moralne te materijalne pomoći. Nadalje, isusovci su bili poznati po skrbi za osuđene na smrt u svijetu, ali i u Hrvatskoj. Uvijek je bio jedan isusovac koji se brinuo za duše onih koji su čekali posljednji čas, odnosno smrt. Isusovac bi bio uz osuđenika do zadnjega daha, odnosno on bi ga tješio i hrabrio. Također su isusovci nosili hranu i lijekove osuđeniku, branili su osuđenike od nepravednih i okrutnih postupaka, zauzimali su se za skidanje okova te za čišćenje zatvora i tamnica zbog loše higijene. Isusovci su tako pružili mnogo skrbi za osuđenike u Zagrebu. Oni su u Zagrebu spašavali i pomagali one koji su bili nevini. Nadalje, isusovci u Zagrebu održali su prve javne duhovne vježbe za narod 1723. godine. Na njemačkom su jeziku duhovne vježbe bile održane u crkvi sv. Marka prva tri dana Velikog tjedna i one su bile dobro posjećene. Zatim su na hrvatskome jeziku održane duhovne vježbe u osmini sv. Ksavera u crkvi sv. Katarine s velikim odazivom naroda.

⁶³ Usp. M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 53-61.

Duhovne vježbe u crkvi sv. Katarine su održane ponovno 1750. godine i bile su vrlo plodonosne plod jer su ispovjednici imali mnogo posla nakon njih. Zagreb je nakon navedene duhovne vježbe bio preporođen. Nadalje, isusovci su bili protagonisti u širenju čestoga primanja sakramenata pokore i euharistije te su oni u Zagrebu od samoga početka radili na tome. Potrebno je navesti da je 1612. godine za Uskrs bilo 3000 pričesti, a od 1687. do 1700. godine broj pričesti je varirao između 18 703 i 26 000.⁶⁴

Pastoralni je rad povezan s karitativnim radom. Isusovci su u kolegiju pružali utočište gladnima i nevoljnima za vrijeme gladi te kužnih bolesti. Godine 1648. vladala je glad i ljudi su na ulicama grada umirali. Također su mnogi dolazili iz raznih krajeva Hrvatske i Kranjske. Isusovci su u kolegiju pomagali narodu tako što su davali hranu i odijela siromašnima. Rektor kolegija Mijo Šikuten dogovorio se s uglednim Ivanom Zakmardijem da se siromašnom narodu pruža hrana. Stoga se jedan dan kod Zakmardija dijelila hrana, a drugi dan se pružala hrana kod kolegija. Međutim, veliko siromaštvo i glad se događalo mnoštvo godina, te su isusovci svaki put pružili pomoć onima koji su trebali.⁶⁵

3.2. Isusovci u Dubrovniku

Isusovci su u svijetu poznati po školskome radu te su u Dubrovniku držali predavanja dječacima. U Dubrovniku je školski rad mirovao nakon potresa, ali 1671. godine su počela dva tečaja. Međutim, grad zbog potresa i golemoga danka koji je davao veziru Kari Mustafi nije mogao uzdržavati isusovce. Godine 1684. nakon obnove kolegija, isusovci su imali tri tečaja s tri nastavnika.⁶⁶ Iako je Dubrovnik pokušao dobiti studij filozofije, on nije potrajao jer dubrovačka mladež nije imala interes za navedeni studij. Dubrovnik je također htio imati studij matematike koji je također bio neuspješan. Jedino je moralna teologija bila prihvatljiva. Zbog navedenoga školskog rada i navedenih studija bila je potrebna knjižnica. Isusovci su u svijetu uz kolegije imali knjižnice pa je tako bilo i u Dubrovniku. Točnu godinu osnivanja knjižnice nije moguće

⁶⁴ Usp. M. VANINO, *Isusovci i hrvatski narod I. – Rad u XVI. stoljeću, Zagrebački kolegij*, Zagreb, 1969., 315-345.

⁶⁵ Usp. *isto*, 354-355.

⁶⁶ Usp. M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 88.

odrediti, ali je ona nastala neposredno nakon izgradnje kolegija. Jezgra je knjižnice sačinjena od bogate zbirke Marina Gundulića koju je oporučno ostavio. Knjižnica je u svome vlasništvu imala školske udžbenike i knjige iz humanističkih znanosti za profesore koji su predavali kako bi svoja znanja proširili. Knjižnica je ujedno imala knjige za potrebe misijskoga i pastoralnoga rada.⁶⁷

Isusovci su posebnu skrb poklanjali katehizaciji. Dubrovački su isusovci shvatili važnost žene u crkvi jer su davale vjerski odgoj djeci i kršćanski duh svojoj obitelji. Oni su u crkvi držali kršćanski nauk ženama. Navedenu je službu vršio isusovac Bernard Zuzorić, ali tu je katehizaciju nadbiskup oduzeo i predao je vanjskim svećenicima. Međutim, isusovci su držali propovijedi u crkvi sv. Ignacija, a u katedrali su tri puta tjedno propovijedali u adventu i korizmi. Potrebno je navesti da je Dubrovnik 1763. godine bio u teškoj situaciji. Kuga se približila gradu, a među narodom je vladala glad. Stoga su isusovci na poziv nadbiskupa propovijedali tri dana u crkvi sv. Ignacija. Odaziv naroda bio je velik, ali učinak nije.⁶⁸ Nadalje, isusovci su držali duhovne vježbe za dječake koji su bili u kolegiju, ali imao ih je i ženski samostan. Dubrovnik je prvi grad u Hrvatskoj u kojem je sagrađen dom Ignacijevih duhovnih vježbi. Navedeni je dom sagradio isusovac Šimun Capitozzi, no godina izgradnje nije ustanovljena. Smatra se da je sagrađen tridesetih godina 18. stoljeća. U domu je držana katehizacija i narod je često slušao propovijedi. Bolesni i osobe na samrti su nakon izgradnje doma bili češće posjećivani. Ujedno su isusovci u Dubrovačkoj Republici držali nadgrobne govore i žalosne besjede, ali i svečane besjede koje su znale biti duge i zamorne, te su ih isusovci su ih brižljivo pripremali kako bi bile zanimljive.⁶⁹

3.3. Isusovci u Rijeci

Gimnazija u Rijeci otvorena je 22. studenoga 1627. godine. Otvaranjem je gimnazije započeo školski rad isusovaca u gradu. Prvi su đaci gimnazije imali osnovno znanje i bilo ih je vrlo malo. Gimnazija je kasnije bila bolje organizirana i ujedno je bila podijeljena na niže i više razrede. U gimnaziji je prosječno bilo oko 150 đaka. Osnovno

⁶⁷ M. ŠAPRO – FICOVIĆ, Knjižnica isusovaca u Dubrovniku: od Collegiuma Ragusinuma do današnje Rezidencije Družbe Isusove, u: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 50(2007.)3, 22-23.

⁶⁸ Usp. M. VANINO, *Isusovci i hrvatski narod II. – Kolegiji: Dubrovački, Riječki, Varaždinski i Požeški*, Zagreb, 1987., 87-88.

⁶⁹ M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 90-91.

je pravilo gimnazije bilo *Ratio studiorum*, odnosno sustav učenja. Ipak, Družba je navedeno pravilo vrlo elastično primjenjivala. Kandidati su bili ustrojavani u razrede prema unaprijed stečenoj naobrazbi. Bilo je školskih godina da nije bilo nekih razreda jer Provincija nije mogla pronaći učitelja za određeni stupanj ili ih Kolegij nije moga uzdržavati. Mladi su isusovci predavali nižim razredima, a imali su naslov *magistar*. Oni su imali završen trogodišnji studij filozofije i njihov rad s đacima bio je u programu za formaciju isusovaca. Oni su predavali latinski jezik koji je bio osnovni predmet. Vježbe za javni nastup pridonosile su školskom uspjehu. Đaci su učili deklamacije i u predstavama bili su prikazani poučni primjeri za život.⁷⁰

Školskim kazalištem je provedeno prosvjetno i odgojno djelovanje. Početak je djelovanja školskoga kazališta započelo otvaranjem gimnazije. Prva je priredba bila pod naslovom *Navještenje Marijino*, a izvedena je za Blagovijest 1628. godine. Priredbe su se izvodile na crkvenim blagdanima, ali i na svečanostima grada Rijeke. Priredbe su bile na latinskome jeziku, ali ponekad su bile i na talijanskome. Priredbe na hrvatskome jeziku bile su izvođene na pučkim vjerskim proslavama zbog mnoštva hrvatskoga puka. Priredbe su imale biblijske motive, motive iz grčko-rimskoga svijeta, primjere iz turskoga rata, primjere mučenika i svetaca te junačka djela isusovačkih misionara. Đaci su za svoje izvedbe dobivali nagrade. Školske predstave su imale pozitivno djelovanje za đake, grad i okolicu.⁷¹

Za pastoralni je rad potrebno spomenuti značaj crkvice sv. Roka jer je ona bila ispovjedaonica za cijeli grad. Narod je dolazio isusovcima na ispovijed jer nisu morali priložiti dar kao što je to bilo potrebno za ispovijed kod župnika. Ta praksa bez prilaganja dara je bila i u crkvi sv. Vida. Župnik je bio nezadovoljan, ali narod je i dalje išao isusovcima. Oni su ispovijedali na raznim jezicima te su mornari iz raznih država dolazili kod njih na ispovijed. Donijeli su napredak u vjerskom životu jer se povećao broj naroda koji se pričešćivao na blagdanima. Njihovim je djelovanjem povećan povratak naroda Katoličkoj Crkvi. Nadalje, isusovci su zadivili narod jer su u svako doba dana i noći išli bolesnima, a bolesnici su prije bolesti išli kod njih na ispovijed te su imali želju da isusovci na samrti budu uz njih. Rijekom je 1649. godine harala neka

⁷⁰ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Isusovci u Rijeci 1627. – 1773.: školsko, pastoralno i odgojno djelovanje, u: *Riječki teološki časopis* 52(2018.)2, 187-188.

⁷¹ Usp. V. MIKLOBUŠEC, Isusovci u Rijeci 1627. – 1773.: školsko, pastoralno i odgojno djelovanje, u: *Riječki teološki časopis* 52(2018.)2, 189.

zarazna bolest i stopa smrtnosti se naglo povećala. Isusovci su se također zarazili, ali su i dalje dijelili sakramente bolesnima kako bi ih okrijepili i pripremili za vječni život. Navedene godine su umrla tri isusovca od zarazne bolesti. Također, mnoge u svađi su pomorili kako bi se izbjeglo veće zlo i kako bi se postignulo dobro.⁷²

3.4. Isusovci u 20. stoljeću

Hrvatska je misija Družbe Isusove uspostavljena 1909. godine. Ona je bila sačinjena od zagrebačke, travničke i sarajevske isusovačke kuće. One su bile ujedinjene krajevnim poglavarom koji je imao ograničene ovlasti, a njegov naziv bio je *superior*. Međutim, Hrvatska misija je ostala unutar Austrijske provincije Družbe Isusove. *Superior* je imao sjedište u Zagrebu. Prvi je *superior* Hrvatske misije bio isusovac Ivan Kujundžić do 1912. godine. Drugi je *superior* bio Ludvik Dostal od 1912. do 1916. godine i treći *superior* bio je Ferdinand Brixl od 1916. do 1918. godine. Nadalje, General Reda je 1910. godine donio odluku da se Ilirsko-dalmatinska misija izdvoji iz venetske provincije Družbe Isusove i da se navedena misija pripoji Hrvatskoj misiji Družbe Isusove. Godine 1918. general Družbe Isusove Włodimir Ledóchowski pratio je raspad Habsburške Monarhije. On je bio svjestan stanja u kojem se našla Hrvatska misija koja je imala pet isusovačkih kuća. General Reda je Hrvatsku misiju odvojio od Austrijske provincije zbog povezanosti Hrvatske i Austrije. On je Hrvatskoj misiji dao stupanj samostalne Hrvatske viceprovincije. General je za viceprovincijala imenovao Ivana Kujundžića. Uspostavom je Hrvatske viceprovincije dobivena samostalnost od austrijske provincije. Osnivanjem Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca počelo je nasilje i diktatura. Narod i Družba bili su u strahu i nisu imali nadu u dobro. General je odlučio djelovati zbog stanja u državi. On je hrvatsku viceprovinciju proširio na čitav teritorij nove države, a Viceprovincija Jugoslavije Družbe Isusove bilo je novo ime.⁷³

⁷² Usp. V. MIKLOBUŠEC, Isusovci u Rijeci 1627. – 1773.: školsko, pastoralno i odgojno djelovanje, u: *Riječki teološki časopis* 52(2018.)2, 194.

⁷³ Usp. V. MIKLOBUŠEC, *Isusovci i Hrvatski narod V. – Hrvatska provincija Družbe Isusove 1918. – 1945.*, Zagreb, 2016., 3-7.

3.4.1. Prijetnja isusovcima u Jugoslaviji

U društvu je zavladao velika nesigurnost i rasulo na kraju Prvog svjetskog rata. Vojnici i državni službenici su bježali u svoje uže domovine zbog prijetnji. Također su i isusovci dobivali prijetnje. Prijatelji iz Sarajeva su isusovcima dali upozorenje da se pripreme na najgore jer su Srbi prijetili da će za svakoga pravoslavnog ubiti deset katoličkih svećenika. U društvu je bila vijest da su Srbi osudili sve katoličke svećenike na smrt, pa i nadbiskupa Josipa Stadlera. Ni isusovci u Zagrebu nisu bili sigurni jer se govorilo da će u Jugoslaviji vjera biti suvišna i da bi trebalo isusovce odmah istjerati. Članovi su Narodnoga vijeća 29. listopada 1918. nakon objave o raskidu s Austrijom i Mađarskom otišli u crkvu sv. Marka. Nadbiskup Antun Bauer je u crkvi sv. Marka intonirao svečani *Te Deum* i zazvonila su sva zvona zagrebačkih crkava, pa i zvono na isusovačkoj crkvi u Palmotićevoj ulici. Svi građanski i crkveni predstavnici morali su u uredu Narodnoga vijeća izjaviti lojalnost novoj vlasti, pa je i Ferdinand Bixi, superior Hrvatske misije Družbe Isusove, također morao izjaviti lojalnost. Pri navedenoj posjeti, u uredu Narodnoga vijeća, saznao je da će Crkva i isusovci biti progonjeni. Prorežimsko je društvo Sokol Kraljevine Jugoslavije 1933. godine tražio izgon isusovaca iz društva. O su navedenoj prijetnji pisale inozemne novine i o svemu je General Družbe Isusove bio obaviješten. On je izrazio veliku zabrinutost provincijalu Anđelku Juriću. Društvo Sokol Kraljevine Jugoslavije bilo je prožeto antireligioznim duhom te je u Jugoslaviji time bilo i protukatoličko. Biskupi su bili prisiljeni da pošalju Poslanicu o Sokolu Kraljevine Jugoslavije zbog navedenih činjenica. Jugosokolaši su tražili krivca da mu se osvete. Oni su najveću krivnju pripisali isusovcima te su tražili njihov izgon. Nadbiskup Antun Bauer bio je predsjednik biskupskih konferencija i on je reagirao na zahtjev jugosokolaša. Bauer je izjavio kako isusovci nisu imali nikakvu ulogu u sastavljanju Poslanice i da je to izlika jugosokolaša kako bi izgonili isusovce iz Jugoslavije. Međutim, plan jugosokolaša bio je da se Provincija ukine i da se isusovce zatoči na otok Vis bez ikakve mogućnosti za zajednički rad i život. Ovaj je prijedlog izazvao snažnu reakciju kod katoličke javnosti. Zagrebački su vjernici imali zavjetnu procesiju u Remete i bilo je mnoštvo ljudi te su morali program održati pored crkve jer narod nije

stao unutra. Mnoge su biskupije izrazile protest protiv prijedloga jugosokolaša, a u Beogradu navedeni prijedlog nije uopće razmatran.⁷⁴

3.4.2. Zagreb u 20. stoljeću

Prvi svjetski rat je donio mnoge promjene u društvenome životu, ali Kolegij i crkva Srca Isusova u Zagrebu, u Palmotićevoj ulici nastavila je svoj rad. Kolegijska je zajednica 1920. godine imala 32 člana. Njihov je pastoralni rad bio bogat. Narod je dolazio iz cijeloga grada na ispovijed i na euharistijska slavlja. Ipak, potrebno je spomenuti da je narod iz okolice dolazio k njima na dušobrižništvo. Jedan je isusovac 1921. godine imao 17 122 redovite ispovijedi i 2 511 cjeloživotnih ispovijedi. Navedene je godine podijeljeno 113 800 pričesti. Nadalje, 1930. godine u crkvi Srca Isusova održan je Euharistijski kongres od 14. do 17. kolovoza. Isusovci su imali veliki opseg raznih pobožnosti u crkvi, ali njihov rad je imao veći opseg djelovanja. Oni su držali vjeronauk odraslima i djeci koja su se pripremala na sakrament Prve pričesti. Nadalje, crkva Srca Isusova bila je prostrana i akustična te su se održavali mnogi sakralni koncerti. Nastupali su izvrsni glazbenici, a među njima su bili Zlatko Baloković, Franjo Dugan, Vaclav Huml i mnogi drugi. Isusovci su 1922. i 1923. godine organizirali prikupljanje novca za Ukrajinke koji su umirali od gladi jer se Ukrajina priključila Sovjetskom Savezu i nad njom je vršena represija. Isusovačka kuća u Palmotićevoj 31 je 1938. godine postala sjedište provincijala Hrvatske provincije Družbe Isusove. Nezavisna Država Hrvatska nastala je 10. travnja 1941. godine te je ovim činom ponovno nastala Hrvatska provincija. Godina 1941. ima veliku važnost jer je papa Pio XII. crkvu Srca Isusova uzdigao s posebnim *brèveom* na čast Manje bazilike. Nacisti su 1943. godine iselili teologe i filozofe s Jordanovca te su živjeli s isusovcima u Palmotićevoj kući. Ratno je stanje utjecalo na život isusovaca, ali komunistički režim koji je uspostavljen 1945. godine donio je strah i nesigurnost narodu. Odjeljenje za zaštitu naroda je 2. srpnja 1945. godine izvršio pretres isusovačke kuće i tom su prilikom odveli Josipa Müllera, Nikolu Jurišića i Ivana Dilbera. Isusovci su uveli nedjeljnu misu u 12:15 sati jer narod zbog posla nije bio u mogućnosti ranije

⁷⁴ Usp. V. MIKLOBUŠEC, *Isusovci i hrvatski narod V. – Hrvatska provincija Družbe Isusove 1918.-1945.*, Zagreb, 2016., 359-366.

prisustvovati euharistijskom slavlju. Druge pobožnosti su imale manji broj prisutnih na obredima za vrijeme komunističke vlasti. Također su ukinuta katolička društva, a cilj takve vlasti bio je smanjenje apostolskoga djelovanja u Crkvi.⁷⁵

Nadbiskupsko je dječačko sjemenište zadavalo velike brige zagrebačkome nadbiskupu. Nadbiskup nije imao dovoljno svećenika za sjemenište i njihov rad nije bio dovoljno kvalitetan. Dječačko se sjemenište 1928. godine preselilo na Šalatu, a prvi rektor bio je sveučilišni profesor Fran Barac. Rektor je imao pomoć zagrebačkih i đakovačkih svećenika, ali ni to nije bilo dovoljno. Na Šalati nije bilo jedinstva između profesora i pitomaca. Navedeni su problemi doveli do ideje da sjemenište povjere isusovcima. Suradnja isusovaca s Bogoslovskim sjemeništem započela je s dolaskom isusovaca u Zagreb. Oni su imali duhovne vježbe u sjemeništu i bili su redoviti ispovjednici. Isusovac Stjepan Babunović kratko je vrijeme bio redoviti duhovnik klericima. Suradnja isusovaca i Dječačkog sjemeništa započela je s razradom idejnoga nacрта za novu zgradu na Šalati. Isusovci su bili u odboru jer se očekivalo da će isusovcima biti povjerena Šalata. Isusovac Karlo Leopold je 1928./29. godine bio duhovnik u Dječačkom sjemeništu. Rektor Fran Barac je 1937. godine predložio nadbiskupu Antunu Baueru da se sjemenište povjeri isusovcima. Ordinarij je ovu ideju vidio kao najbolje rješenje, a koadjutor mons. dr. Alojzije Stepinac je tu zamisao priželjkivao. Međutim, kanonici na Kaptolu su se protivili da isusovci preuzmu sjemenište. Iako je bilo protivljenja i prijetnji, isusovci su sjemenište preuzeli 5. rujna 1937. godine. Novi je rektor sjemeništa bio isusovac Stjepan Jambreković. Isusovačka ekipa, koja je došla na Šalatu, imala je jedanaest članova. *Magistri* su bili novost za sjemenište. Oni su bili isusovački studenti koji su radili kao odgojitelji đaka nakon završenoga studija filozofije, te prije studiranja teologije. Navedeno odgajanje bilo je dio osobnoga odgoja isusovaca. *Magistri* su stalno bili s đacima. Tristo osamdeset i osam se đaka 1938./39. godine upisalo u osam razreda. Vladala je bojazan među narodom da će isusovci odgajati đake u anacionalnome duhu, ali isusovci su u đacima razvijali smisao za temeljne ljudske i nacionalne vrline. To su pokazali u štovanju hrvatskoga mučenika blaženoga Nikole Tavelića. Nadalje, papa Pio XI. darovao je sjemenišnoj crkvi mramorni oltar Blažene Djevice Marije te se u navedenome činu

⁷⁵ Usp. V. MIKLOBUŠEC, *Isusovci i hrvatski narod V. – Hrvatska provincija Družbe Isusove 1918.-1945.*, Zagreb, 2016., 152-158.

vidjela ljubav koju je Papa gajio prema sjemeništu. U sjemeništu je 1939. godine radilo četiri isusovca svećenika i šest *magistara* te jedan pomoćnik. Svećenici su zbog nazočnih *magistara* u sjemeništu mogli pastoralno djelovati u crkvi sv. Antuna. Godine 1941. dogodio se preokret za sjemenište. Započeo je rat u Jugoslaviji i proglašena je Nezavisna Država Hrvatska. Njemačka je vojska vrlo brzo zauzela Zagreb i mnoge javne zgrade, pa tako i samo sjemenište. Za Nijemcima je došla hrvatska dobrovoljačka vojska koja je imala naziv „ustaše“ i oni su također ušli u sjemenišnu zgradu. Nijemci i ustaše su zaposjeli sve prostorije u sjemeništu. Školska godina 1940./41. naglo je zaključena u travnju za pitomce. Školska godina 1941./42. trajala je u ratno vrijeme i imala je velike poteškoće. Sjemenište je dobilo velike promjene u odgojnome i upravnome osoblju. Novi rektor sjemeništa i direktor gimnazije bio je Ante Alfirević, a Stjepan Jambrešković je otišao u Travnik. Ante Alfirević bio je intelektualac i ujedno je bio poznat te poštovan od klera. Vojnici su bili u svim prostorijama kuće i isusovci su morali uvesti klauzuru za redovničku zajednicu. Oni su imali zaseban prostor, koji je uključivao kapelicu i zajedničku prostoriju za bratske susrete, a pristup u navedenim prostorijama nisu imali nepozvani gosti. Školska godina, zbog ratnoga stanja i vojske, nije započela u rujnu, već 20. listopada 1941. godine. Vojska je u listopadu iste godine napustila zgradu, osim jedne čete u gimnaziji. Isusovci su obnovili spavaonice đaka zbog prijašnjega prisustva vojnika. Prvo polugodište trajalo je do 31. siječnja 1942. godine jer nije bilo dovoljno ugljena za cijelu kuću, a đaci su se mogli ponovno vratiti 12. ožujka iste godine. Vojska je ponovno koncem ljeta 1942. godine zauzela dio sjemeništa. Oni su sjemenište koristili za vozačku školu, vojni sanitet i ostale namjene. U sjemeništu su izmjenjivani ustaški vojnici i njemački vojnici. Oni isprva nisu zauzeli gimnaziju, ali zrakoplovstvo je kasnije zaposjelo i zvjezdarnicu. Cijela je gimnazija služila za cjelodnevni boravak pitomaca, a ne samo kao obrazovana ustanova. Nastava za đake nije bila redovita, nego su se razredi razmjenjivali prvim i drugim polugodištem. Školska godina 1943./44. bila je prilično teška za isusovce i njihove đake. Sjemenišni i školski život se otežano odvijao u zgradi gimnazije. Vojna formacija je 1943. godine u prosincu zauzela sve škole u Zagrebu. Sjemenište je pretvoreno u njemačku vojnu bolnicu koja je bila proširena na prizemlje gimnazije. U bolnici su ranjenici ležali posvuda, pa čak i po hodnicima te se moralo prelaziti preko njihovih nogu. Ustaška vojska zauzela je gimnastičku dvoranu, a svečana dvorana je ostala jedina zaključana. Nastava za navedenu školsku godinu bila je otežana i učenici su

morali privatno učiti te polagati predmete. U ožujku 1944. godine smanjena je vojska koja je boravila u sjemeništu i gimnaziji i đaci su iz viših razreda imali priliku završiti godinu. Njihov je rad bio često ometan zbog zračnih napada, ali su uspjeli završiti školsku godinu. Potrebno je spomenuti kako su isusovci nedjeljom služili euharistijska slavlja u kripti sv. Antuna te je mnogo vjernika prisustvovalo zbog opasnosti od bombardiranja. Andrija Glavaš je 1944. godine postao novi rektor, a Franjo Zec ravnatelj gimnazije. Školska godina 1944./45. započela je tek u siječnju 1945. godine. Ta je školska godina bila vrlo stresna učenicima i nije bila redovita te cjelovita. Djeca su vidjela mnoge ranjene hrvatske vojnike jer su bili smješteni po hodnicima. Međutim, đaci su završili nastavu u ožujku, a u travnju su obavili maturu.⁷⁶

3.4.3. Hrvatska provincija Družbe Isusove danas

Danas isusovci djeluju na odgojnome i pastoralnome području. Isusovci imaju Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove na Jordanovcu u Zagrebu. Institut je pripojen Papinom sveučilištu Gregoriana. U institutu uče isusovački kandidati, ali i svećenički kandidati i laici. Institut ima Znanstvenu knjižnicu „Juraj Habelić“ i ima odjel za teološku izobrazbu. Filozofsko-teološki institut izdaje časopise *Obnovljeni život*, *Vrela i prinosi* te knjige iz teologije, povijesti i filozofije. Družba Isusova ima svoje vlastito sjemenište *Augustin Bea* na Fratrovcu u Zagrebu i vode sjemeništa na Šalati i u Dubrovniku. Njihov se pastoralni rad odvija u svim rezidencijama, odnosno u samostanima te u dvanaest župa. Isusovci ujedno vode misije za hrvatske radnike i iseljenike u Parizu i Ravensburgu. Drže duhovne obnove i vježbe laicima, redovnicima i kleru, a sa svojim časopisom *Glasnik Srca Isusova i Marijina* narodu pružaju duhovno štivo.⁷⁷

4. Doprinos isusovaca u Hrvatskoj

Isusovci nisu govorili samo o kulturi, nego su živjeli s narodom, već su dijelili nevolje i uspjehe s njima. Narodu su pružali vlastita znanja i plodove rada. Oni su

⁷⁶ Usp. V. MIKLOBUŠEC, *Isusovci i hrvatski narod V. – Hrvatska provincija Družbe Isusove 1918.-1945.*, Zagreb, 2016., 203-216.

⁷⁷ Usp. A. GUILLERMOU, *Isusovci*, Zagreb, 1992., 187-188.

djelovali na kulturnome, vjerskome i znanstvenome području. Oni su imali veliku zaslugu i značaj na prostorima Hrvatske.⁷⁸

4.1. Vjersko kulturni rad i teologija isusovaca

4.1.1. Vjersko kulturni rad isusovaca

U Hrvatskoj su isusovci imali cilj duhovno obogaćivanje pojedinaca i cijeloga naroda kako bi oni mogli rasti u ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Isusovci su odigrali veliku ulogu u propovijedanju, katehezi te brizi za bolesne i siromašne što nam ukazuje na to da nisu zaostali u svome apostolatu. Pučki su misionari posjećivali sela i gradove, katolike pod represijom Turaka, izbjeglice i vojničke tabore. Tamo su se zadržavali nekoliko dana, čak i mjesecima kako bi poučavali djecu te odrasle istinama vjere i dijelili im sakramente. Također su isusovci djecu i narod podučavali čitanju te pisanju. Najzanimljiviji jest primjer opismenjavanja u Požeškoj kotlini. Opismenjivanje u Požeškoj kotlini započeo je Josip Milunović, a njegov rad nastavili su Antun Kanižlić, Juraj Barjaktari i Ivan Trnski. Oni su na pašnjacima učili male pastire čitanju, pisanju i kršćanskim istinama, a navečer ostalo seosko stanovništvo. Isusovci su organizirali tečajeve za nepismene ljude te su osnovali škole i društva za učenje kršćanskoga nauka. Isusovci su tiskali abecede za početnike i katekizme te su ih besplatno dijelili narodu. Njihov trud kod pojedinih roditelja i djece nije imao učinka jer su roditelji branili djeci da uče čitati. Oni su smatrali da je važniji poljoprivredni rad nego čitanje knjiga. Stoga su isusovci opominjali roditelje kako je čitanje važno za vjeru djece. Drugi je argument, kojim su se roditelji protivili, da su se Nijemci zbog čitanja knjiga udaljili od vjere zbog luteranskih knjiga. Isusovci su na ovaj argument odgovorili da čitanje nije krivo za udaljavanje od vjere, već ono zlo koje se služilo u knjigama. Bilo je roditelja koji su dopustili djeci učiti čitati i zbog njih je bilo izvanrednih rezultata. Odnosno, djeca su učila svoje roditelje čitati i prepričavali su vjerske istine koje su učili na vjeronauku. Stariji stanovnici sela su od djece mnogo toga naučili te su ujedno ostavili zle navike i

⁷⁸ Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 235.

običaje. Oni su se pomirili sa zavađenima jer su im djeca bili primjer i pružali su bolesnima duhovnu te tjelesnu pomoć.⁷⁹

4.1.2. Isusovačka teologija

Isusovci su imali opširan opseg teološkoga rada u Hrvatskoj. Isusovci su poznavali profesore iz dogmatike i apologetike, moralne teologije, pastoralne teologije, kanonskoga prava i liturgije.⁸⁰ Potrebno je spomenuti da je isusovac Franjo Pejačević izdao najviše teoloških djela, a njegovo područje jest dogmatska teologija. Ivan Šimunić izdao je kratki pregled grčkoga raskola, a Antun Kanižlić je pučkim stilom napisao o grčkome raskolu pod naslovom *Kamen pravi smutnje velike iliti početak i uzrok istiniti rastavljenja Crkve istočne i zapadne*. Josip Marinović pisao je djela iz dogmatske teologije.⁸¹ Josip Marinović je rođen 1741. godine u Perastu u Boki kotorskoj. Godine 1761. Marinović je ušao u Rimu u isusovački novicijat. Nakon ukinuća Reda 1773. godine postaje svećenik. Godine 1785. godine postaje profesor teologije i izdaje mnogo teoloških traktata. Marinović se u Veneciji sprijatelji s Giovannijem de Serposom, armenskim bankarom. De Serposa je godinama nastojao pomoći armenskim katolicima koji su živjeli pod progonom Turaka. Armenski katolici nisu imali dopuštenje imati svoju Katoličku Crkvu i bili su podvrgnuti pravoslavnome patrijarhu u Carigradu. Oni su od Svete Stolice dobili dopuštenje primanja sakramenata u pravoslavnoj crkvi, ali su misionari ih tužili Papi da su se oni odrekli prave vjere jer se druže s raskolnicima.⁸² Marinović je zbog ove problematike napisao teološko-pravnu raspravu pod nazivom *Polemičko-kritička rasprava o dva slučaja savjesti armenskih katolika, podložnika Turskog carstva*. Navedenu su raspravu pohvalili i odobrili mnogi časopisi iz Italije, sveučilišta i teolozi. Marinović je 1786. godine napisao djelo u tri knjige, odnosno

⁷⁹ Usp. A. GUILLERMOU, *Isusovci*, Zagreb, 1992., 178-182.

⁸⁰ Usp. I. FUČEK, Teologija i teolozi u Hrvatskoj u 18. stoljeću, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 59(2004.)3, 355.

⁸¹ Usp. I. MACAN, Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 63(2008.)2, 149.

⁸² M. KORADE, M. ALEKSIC, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 240-241.

Povijesni pregled kronoloških uspomena o vjeri i moralu armenskog naroda. Navedeno je djelo smatrano najboljim djelom koje je napisano o Armencima.⁸³

4.1.2.1. Isusovačka dogmatska teologija

Hrvatski su se profesori 18. stoljeća školovali u Beču, Trnavi, Pragu, Bologni, Grazu i Padovi. Hrvatski su isusovci predavali i u inozemnim sveučilištima. Isusovac Franjo Zdelar je bio profesor na sveučilištima u Trnavi, Beču i Grazu. Njemu je pripisana rasprava *O sustavu Božje predestinacije*. Isusovac Franjo Ksaver Pejačević je bio također profesor na navedenim sveučilištima, ali ujedno je predavao i na sveučilištima u Zagrebu, Linzu i Ljubljani. On je izdao pet svezaka, odnosno *Controversiae Ecclesiae Orientalis et Occidentalis de primatu et additione ad Symbolum* (1752. godina) *Theologicorum dogmatum tomus primus de sacramentis* (1754. godina) *Theologicorum dogmatum de fontibus theologicis et Deo uno ac trino libri septem* (1756. godina) *Theologicorum dogmatum de Deo incarnato libri octo i* (1757. godina) *Theologicorum dogmatum de virtutibus theologicis libri tres*. Potrebno je spomenuti dogmatičara Josipa Marinovića. Nadalje, isusovac Šimun Trošan napisao je 1798. godine *Bogoljubnost na uspomenu 3. ure, u koje je visio Jesus na križu*. Isusovci u Hrvatskoj su bili vrsni branitelji Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije. Lovro Grizogono iz Splita napisao je *Mundus Marianus* koje je jedno od najopširnijih marijologijskih djela. Nadalje, Antun Kanižlić je izdao *Utočište Blaženoj Divici Mariji* 1759. godine.⁸⁴

⁸³ Usp. M. KORADE, Josip Marinović, branitelj Armenaca u 18. stoljeću, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 188.

⁸⁴ Usp. I. FUČEK, Teologija i teolozi u Hrvatskoj u 18. stoljeću, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 59(2004.)3, 356-358.

4.1.2.2. Isusovačka apologetika

Književna apologetika, odnosno rasprava o spornim pitanjima poznata je od početka kršćanstva, ali najviše je prakticirana za vrijeme reformacije.⁸⁵ Apologetika se uvela pobudom *Propagande* 1622. godine. U Hrvatskoj se apologetika odnosila na pravoslavne vjernike te na kalvine i luterovce. U Hrvatskoj je od 1742. do 1780. godine napisano pet djela apologetike. Isusovac je Juraj Mulih kronološki prvi napisao apologetičko djelo.⁸⁶ Juraj Mulih rođen je 30. travnja 1694. godine u Turopolju. Mulih je 27. listopada 1714. primljen u Družbu Isusovu u Beču. Njegova je formacija trajala trinaest godina i u Beču je završio filozofski studij. Juraj Mulih bio je odgajatelj i učitelj u isusovačkom kolegiju na Griču. Mulih je proveo tri godine na Griču i završio je studij teologije. Njegova želja bila je poslanje u prekomorsku misiju u Indiju, ali Red je odlučio da bude poslan u Požegu. Mulih je u Požegi ispovijedao, propovijedao, katehizirao, organizirao duhovne vježbe i bratovštine. On je u slobodno vrijeme pisao kajkavske, čakavske i štokavske katekizme te je uz navedene katekizme napisao 5.785 stranica liturgijskoga, duhovnoga, moralnoga, teološkoga i pastoralnoga štiva. Juraj je u svome misijskom radu uvidio da narod ima malo knjiga i napisao je pučki katekizam *Posel apoštolski* koji je objavljen 1742. godine. Katekizam podučava o odnosima među ljudima, dostojanstvu prema Bogu te potiče na sveto i pobožno življenje.⁸⁷ Nadalje, Franjo Ksaver Pejačević je izdao 1752. godine *Prijepori Istočne i Zapadne Crkve*. Pejačević se u navedenom djelu služio metodom dijaloga u formi i sadržaju, odnosno grčki s jedne strane i latinski s druge strane. Oni vode raspravu o spornim pitanjima: Petrovu Primatu i dijelu iz Nicejsko-carigradskoga vjerovanja te Sina. Njegovo djelo imalo je uspjeha. Anton Wernle je poznat po izdanju djela *Prijepori Istočne i Zapadne Crkve*. U navedenom djelu piše o spornim dogmatskim pitanjima između pravoslavaca i katolika, odnosno o *Filioque*, izlaženju Duha Svetoga, čistilištu te beskvasnom i kvasnom kruhu u sakramentu Euharistije i Papi. Antun Kanižlić je napisao *Kamen pravi smutnye velike iliti pocetak i uzrok istiniti rastavyenya Cerkve istocsne od zapadne*.

⁸⁵ Usp. P. BELIĆ, Isusovci kontroverzisti u Hrvata 18. stoljeća, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 158.

⁸⁶ Usp. I. FUČEK, Teologija i teolozi u Hrvatskoj u 18. stoljeću, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 59(2004.)3, 358.

⁸⁷ Usp. M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 259-261.

Kanižlić je napao Grke zbog raskola kojima ima tri uzroka, odnosno Focija, Mihaila Cerularija i Marka Efeškog. Kanižlić je napisao navedeno djelo jer je u Europi bila poznata knjiga grčkoga episkopa Ilije Miniatisa, a hrvatski teolozi su pisali na latinskome jeziku i mnogi nisu razumjeli tekst. Isusovci su se zalagali za ostvarenje unije, ali njihovi pokušaji bili su uzaludni jer se navedenom zalaganju protivila državna vlast, narod i intelektualci.⁸⁸

4.1.3. Isusovački katekizmi

Hrvatska je nakon Tridentskog sabora teritorijalno i politički podijeljena između Turske, Venecije i Habsburške Monarhije. Hrvatska nije bila sjedinjena u jeziku, nego je imala tri govorna oblika. Također, crkvena uprava nije bila centralizirana. Vjeronauk i katekizmi bili su bitni faktori, ali komunikacija je bila nedovoljna i događaji u jednome kraju nisu bili poznati u drugome. Ovo je razlog nastanka različitih katekizamskih predaja. Hrvatska je morala koristiti katekizme koji su nastali izvan države jer je bilo malo izvornih djela i čistih prijevoda. U Crkvi su bila razvijena tri katekizamska smjera, odnosno prema Rimskom katekizmu i Kanizijevoj i Bellarminovoj koncepciji.⁸⁹

Prvi je tiskani katekizam napisao španjolski isusovac Diego Ledesma. Bartol Sfondrati je preveo njegov katekizam na dubrovački dijalekt u Veneciji 1576. godine. Aleksandar Komulović je predložio tiskanje njegova izvornoga katekizma *Nauch charstianschi za slovignschi narod*. Njegov je rukopis napisan splitskim narječjem, ali dalmatinski biskupi nisu bili zainteresirani. Bratovština sv. Jeronima je 4. veljače 1582. dala 20 rimskih škuda za tiskanje Komulovićeva rukopisa, ali na štokavskome narječju. Godine 1583. tiskan je Budinićev hrvatski prijevod *Summa doctrinae christianae* Petra Kanizija s novim naslovom *Summa nauka karstianskoga*. Katekizam *Dottrina christiana breve* Roberta Bellarmina preveden je nekoliko puta na hrvatski jezik i koristio se diljem Hrvatske. Katekizam Roberta Bellarmina preveo je i Bartol Kašić u 17. stoljeću. Nikola Krajačević napisao je 1629. godine katekizam pod nazivom *Katekizmuš detični*, ali dobio je drugo ime, koje je ujedno i poznatije kao *Katekizmuš*

⁸⁸ Usp. I. FUČEK, Teologija i teolozi u Hrvatskoj u 18. stoljeću, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 59(2004.)3, 358-360.

⁸⁹ Usp. *isto*, 365.

evangelijomski. Navedeni je katekizam 1730. godine bio službeni katekizam Zagrebačke biskupije.⁹⁰

4.2. Doprinis isusovaca jeziku i književnosti

4.2.1. Jedinstvo hrvatskoga jezika

Marin Temparica je prvi upozorio na problem zajedničkoga jezika slavenskih naroda. On smatra kako Slaveni imaju isti jezik, ali problem je izgovor jer svaki narod ima drugačiji način. Narodu trebaju knjige i ljudi koji bi ih podučavali jeziku. Temparica smatra kako je potrebno osnivanje zajedničkoga književnog jezika i sastavljanje gramatike i rječnika. Također je potrebno osnovati kolegije u kojima bi se školovao kler. General Reda Claudie Acquaviva ozbiljno je shvatio navedeni problem. On se zauzeo za osnivanje Ilirskoga kolegija u Loretu, a u Rimskome kolegiju je osnovao Ilirsku akademiju. Acquaviva je Bartolu Kašiću naredio pisanje prve hrvatske gramatike te je Kašić odabrao štokavsko narječje u svojoj *Institutiones linguae Illyricae*. Za Kašićevu je odluku zaslužan Aleksandar Komulović koji je misionario balkanskim zemljama, te se uvjerio da je štokavsko narječje najraširenije. Potrebno je spomenuti da je Bartol Kašić postavio temelj hrvatskome književnom jeziku i hrvatskoj gramatici. Kašić inzistira da hrvatsko pismo bude na latinici, te je time Hrvatsku orijentirao prema Zapadu. Njega je naslijedio Jakov Mikalja koji je također zastupao štokavsko narječje te je izdao latinsku i talijansku gramatiku na hrvatskome jeziku i veliki hrvatski rječnik s gramatikom. Ostali su se isusovci također zauzimali za štokavsko narječje.⁹¹

4.2.2. Književnici i leksikografi

Isusovci su pisci gramatikâ i rječnikâ, ali imali su i veliku važnost u razvoju hrvatske književnosti. Kajkavski su pisci Nikola Krajačević, Juraj Habledelić i Juraj Mulih. Antun Kanižlić je najpoznatiji slavonski pjesnik, a njegova najpoznatija poema jest *Sv. Rožalija*. U Europi su poznati latinski pjesnici jer su preveli Homerovu *Ilijadu* i

⁹⁰ Usp. T. TRSTENJAK, Hrvatski katekizmi isusovačkih autora, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 170-174.

⁹¹ Usp. A. GUILLERMOU, *Isusovci*, Zagreb, 1992., 161-166.

Odiseju, odnosno Rajmund Kunić i Bernard Zamanja. Ujedno su Vlaho Bolić, Ivo Lukarević, Miho Mondegaj i Beno Rogaćić latinski pjesnici koji su poznati diljem Europe.⁹²

4.2.2.1. Bartol Kašić

Bartol Kašić je rođen 1575. godine na otoku Pagu. Otišao je kao dječak u Italiju, u gimnaziju, u Ilirskom kolegiju, a s dvadeset godina je postao isusovac i završio je studij filozofije i teologije. Godine 1604. napisao je hrvatsku gramatiku na latinskome jeziku s naslovom *Institutionum linguae illyricae – libri duo* (Osnova ilirskoga jezika – dvije knjige).⁹³ Bartol Kašić je koristio za svoju gramatiku predložak Emanuela Alvaresa. Međutim, Kašić nije imao nikakvih predložaka iz Hrvatske jer hrvatska gramatika nije bila izrađena. Potrebno je spomenuti da je Bartol napisao gramatiku po nalogu svojih starješina.⁹⁴ On je ujedno 1604. godine napisao *Hrvatsko-talijanski rječnik* koji je do 1990. godine ostao u rukopisu. Kašić se zalagao za otvaranje školi u Hrvatskoj jer je uvidio da je narod nepismen, ali njegova želja nije bila ispunjena. Kašić se povukao u Loreto gdje je bio ispovjednik i pisac. On je napisao tridesetak djela na hrvatskome jeziku, a 1640. godine napisao je *Ritual rimski*, odnosno prvi liturgijski ritual na narodnome jeziku.⁹⁵ *Ritual rimski* sadrži upute i obrasce za službene liturgijske obrede koje obavlja svećenik. Vjernici iz navedena obrednika slušaju tekstove u najradosnijim i najtežim trenucima u životu, odnosno na krštenjima, vjenčanjima, prvim pričestima, ispovijedima, pri bolesničkim pomazanjima, na obredu sprovodima, na blagoslovima žitnice i štale. Razlog usijecanja riječi u pamćenje ljudi jest jer riječi iz obrednika oblikuju svijest te kulturu jezika i govora naroda. *Ritual rimski* je imao veliku ulogu u oblikovanju hrvatske kulture. Navedeni je obrednik prvi potpuni prijevod

⁹² Usp. C. de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., 240.

⁹³ Usp. M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 49.

⁹⁴ Usp. J. JERNEJ, Gramatike Bartola Kašića i Jakova Mikalje, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 296-297.

⁹⁵ Usp. M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 49-52.

izvornoga latinskog obrednika *Rituale Romanum* koji je objavljen 1614. godine za vrijeme pape Pavla V.⁹⁶

4.2.2.2. Juraj Habdelić

Juraj Habdelić se rodio 1609. godine. Njegovo je mjesto rođenja Staro Čiče. Habdelić je išao u zagrebačku gimnaziju kod isusovaca. Godine 1630. stupio je u Družbu Isusovu, a 1634. godine završio je studij filozofije. Nakon završenoga studija filozofije predaje u riječkoj gimnaziji, ali zbog lošega zdravlja prekida predavati. Habdelić je bolovao od sušice i često je krvario te je odlučio zbog klime otići u Varaždin. Godine 1639. završio je studij teologije u Trnavi te je predavao filozofiju u Varaždinu i Trnavi. On je bio propovjednik u crkvi sv. Marka i rektor Zagrebačkoga kolegija. Habdelić je izvrsno znao latinski i hrvatski jezik, a njemački te jezike koji su srodni hrvatskome je razumio.⁹⁷ Njegova najpoznatija propovjednička-teološko-moralistička djela su *Zercalo Mariansko* napisano 1662. godine i *Pervi otca našega Adama greh* napisano 1674. godine. Habdelić je izrazio molbu zagrebačkome kanoniku Nikoli Dijaneševiću da utemelji zakladu kojom bi Zagrebački isusovački kolegij bio podignut na razinu sveučilišta. Godine 1669. car Leopold I. je zagrebačkoj Akademiji podijelio prava i povlastice sveučilišta. Ovim činom je utemeljeno sveučilište u Zagrebu.⁹⁸ Juraj Habdelić je napisao rječnik pod nazivom *Dictionar* ili *Rechi Szlovenszke*. To nije prvi leksikograf u Hrvatskoj. Njegov rječnik bio je glavni priručnik učenicima hrvatskih gimnazija za učenje hrvatskoga i latinskoga jezika u 18. stoljeću. *Dictionar* je također u 17. stoljeću poučavao narod pisanju latiničnim grafijskim sustavom. Juraj Habdelić umro je 27. studenoga 1678. godine.⁹⁹

⁹⁶ Usp. M. BABIĆ, „Ritual Rimski“ Bartola Kašića i razvoj hrvatske liturgijske terminologije, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 370.

⁹⁷ Usp. M. VANINO, Juraj Habdelić (1609-1678.), u: M. VANINO (ur.), *Vrela i prinosi*, Zbornik za povijest isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima, Sarajevo, 1933., 106-108.

⁹⁸ Usp. V. HORVAT, Postignuća isusovačkih leksikografa dopreporodnoga razdoblja, u: *Filologija* 58(2012.)1, 182-183.

⁹⁹ Usp. J. VONČINA, Mjesto Habdelićeva rječnika u povijesti hrvatskoga književnoga jezika, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 301-304.

4.2.3. Hrvatski isusovački rječnici

Isusovačkim rječnicima više odgovara naziv „jezični priručnici“ zbog njihove strukture. U njihovim se rječnicima nalazi pravopis, gramatika i rječnik na dvama, trima ili četirima jezicima. Bartol Kašić je navedeno naznačio u naslovu svoje gramatike *Temelji hrvatskog jezika*. Svi isusovci koriste štokavsko narječje u rječnicima, ali oni unose i sinonime iz kajkavskoga i čakavskoga narječja. Također, isusovci se zalažu za fonološko načelo koje se razlikuje u načinu primjene. Bartol Kašić ima utjecaj na ostale isusovce do ilirizma jer je on ugrađen u gramatičku tradiciju hrvatskoga jezika. Ujedno je dao osnovna načela hrvatskome jeziku. Nakon 1773. godine je i dalje ostao plod isusovačkih pisaca i njihovih rječnika i gramatika.¹⁰⁰

4.3. Znanstveni rad i filozofija isusovaca

4.3.1. Znanstveni rad isusovaca

Hrvatski su isusovci imali veliku ulogu u znanosti. Oni su utemeljili škole u Hrvatskoj. Škole su imale cilj promicati znanstvene ideje i mnogi isusovci su u stranim zemljama pridonijeli razvitku znanosti, odnosno u tumačenju prirodnih pojava i u izgradnji uređaja koji su imali praktičnu ulogu. Istraživački je put isusovaca započeo s tumačenjem duge na predavanju isusovca Marka Antuna Dominisa.¹⁰¹ Marko Antun Dominis kao isusovac je predavao matematiku u Padovi, filozofiju i logiku u Brescii i 1596. godine u Rimskom kolegiju. Dominis je prvi dao teorijsko objašnjenje dalekozora i prvi je upotrijebio pojam vidnoga kuta za tumačenje optičkih pojava. Također je iznio teoriju duge koju je Isaac Newton cijenio. Dominis je zastupao peripatetičku filozofiju i njegovi radovi iz fizike utemeljeni su na Aristotelovoj prirodnoj filozofiji. Nadalje,

¹⁰⁰ Usp. V. HORVAT, Postignuća isusovačkih leksikografa dopreporodnoga razdoblja, u: *Filologija* 58(2012.)1, 187-188.

¹⁰¹ Usp. I. MARTINOVIĆ, Filozofska i prirodnoznanstvena istraživanja hrvatskih isusovaca od Markantuna de Dominisa do Josipa Franje Domina, u: B. RAUTER PLANČIĆ (ur.), *Isusovačka baština u Hrvata, u povodu 450-te obljetnice osnutka Družbe Isusove i 500-te obljetnice rođenja Ignacija Loyole*, Zagreb, 1992., 77.

smatrao je da je eksperiment važan za fizikalne zaključke. Stjepan Glavač predavao je fiziku i objavio je atlas Hrvatske¹⁰²

U isusovačkim školama u 17. stoljeću fizika se predavala u sklopu peripatetičke filozofije. U astronomiji je zastupan geocentrizam, a matematika se predavala kao spekulativna znanost te nije imala svoje mjesto. Na prijelazu 17. i 18. stoljeća pojavljuje se težnja među isusovcima da se osuvremeni nastava, uvedu eksperimentalni pristupi i novi fizikalni rezultati. Na kraju prve polovice 18. stoljeća neki isusovci zahtijevali su uvođenje njuznizma i jedan od njih bio je Ruđer Bošković. On je s ostalim isusovcima htio ukinuti zabranu poučavanja o gibanju Zemlje. Bošković je smatrao da navedena zabrana šteti Crkvi. Godine 1757. kongregacija kardinala ukinula je zabranu naučavanja o gibanju Zemlje.¹⁰³

Godine 1746. zbio se događaj na zagrebačkoj Akademiji, odnosno borba oko Aristotelove filozofije. Navedena se borba dogodila u kolegijima u Beču i Grazu, a u Zagrebu su promjene donijeli isusovački profesori koji su studirali u Grazu. Godine 1746. na zagrebačkoj Akademiji u jednoj disputaciji raspravljalo se o Gassendijevu atomizmu i Descartesovim mehanističkim pretpostavkama. U Beču se od 1715. godine počela uvoditi eksperimentalna znanost. U Zagrebu je takva nastava zabilježena 1753./54. godine. U Zagrebu se nakon ukinuća zabrane naučavanja o gibanju Zemlje dogodila promjena u nastavi. Adam Mikulić je branio 1758. godine u svojim tezama sustav Nikole Kopernika, štoviše Mikulić smatra da se Kopernikov sustav treba preferirati. U Mikulićevim tezama je ostalo vrlo malo od peripatetičke filozofije, a peripatetičko je ostalo vezano uz teologiju. Sve su ostale teze na temeljima Newtonove i Descartesove prirodne filozofije.¹⁰⁴ U drugoj je polovici 18. stoljeća mnogo hrvatskih isusovaca sudjelovalo u jakim znanstvenim središtima u Trnavi, Beču i Budimu. U navedenim je središtima zastupan njuznizam a za njegovo prihvaćanje imali su zasluge Karl Scherffer, Pal Mako i Ivan Horvat koji je najvjerojatnije bio hrvatskoga podrijetla.

¹⁰² Usp. Ž. DADIĆ, Prirodnoznanstvena dostignuća hrvatskih isusovaca, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 18-19.

¹⁰³ Usp. *isto*, 20.

¹⁰⁴ Usp. *isto*, 21-23.

Ideje o strukturi tvari Ruđera Boškovića utjecale su na navedene znanstvenike. Karl Scherffer je imao veliku ulogu u širenju ideja Ruđera Boškovića.¹⁰⁵

4.3.1.1. Stjepan Glavač

Isusovac Stjepan Glavač izradio je zemljopisnu kartu banske Hrvatske zbog turske najezde. Godine 1648. ušao je u Družbu Isusovu, a 1662. godine otvorio je filozofski studij u Zagrebu i bio je prvi predavač u Akademiji. Čitav život bio je profesor moralne teologije, kanonskoga prava i matematike. Glavač je izradio kartu banske Hrvatske jer postojeće karte nisu bile dovoljno pregledne te nisu odgovarale stvarnosti. On je pružio hrvatskom narodu sredstvo za upoznavanje zemlje i za obranu od Turaka. Stjepan Glavač radio je mukotrpan posao za vrijeme školskih praznika jer je posjećivao cijelu Hrvatsku. Nekoliko je godina prikupljao podatke o naseljima, rijekama, potocima, dolinama, planinama i utverdama. Glavač je zabilježio događaje i bitke s Turcima i označio je položaje pograničnih mjesta te utvrda na turskoj i našoj strani. Dobio je veliku pomoć od naroda i vojske jer su bili uz njega na opasnim mjestima. Također, potrebno je spomenuti da je samostalno nacrtao kartu na papiru i urezao na bakrenu ploču. Kartu je posvetio zagrebačkome biskupu Martinu Borkoviću, hrvatskim staležima i banskom namjesniku Nikoli Erdödyju. Karta je tiskana 1673. godine. Karta banske Hrvatske daje veliki pomak u kartografiji zemlje i koristan je dokument jer prikazuje prilike u Hrvatskoj, raseljavanje stanovništva i posljedice rata s Turcima.¹⁰⁶

4.3.1.2. Josip Franjo Domin

Josip Franjo Domin rođen je u Zagrebu 1754. godine, a 1769. godine primljen je u Družbu Isusovu. Studirao je filozofiju u Grazu, a zatim je proučavao teologiju u Zagrebu i postao dijecezanski svećenik. Godine 1777. doktorirao je fiziku i matematiku u Trnavi.¹⁰⁷ Domin u Györu biva izabran za redovnoga profesora eksperimentalne i

¹⁰⁵ Usp. Ž. DADIĆ, Prirodnoznanstvena dostignuća hrvatskih isusovaca, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 23.

¹⁰⁶ Usp. M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i Hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 178-180.

¹⁰⁷ Usp. *isto*, 205.

teorijske fizike, gospodarstva i mehanike. Godine 1792. postaje profesor fizike i mehanike u Pešti. Domin je bio vrlo cijenjen u Pešti te je bio dekan Filozofskog fakulteta i zatim rektor Sveučilišta u Pešti. Godine 1801. Domin se preselio u Zagreb jer je 1800. godine imenovan zagrebačkim kanonikom. Glavno područje znanstvenoga rada Domina jest pneumatska kemija. Pneumatska kemija je glavni sadržaj njegova djela *Fizikalna rasprava o postanku, naravi i koristi umjetnog zraka*. Ta *Rasprava* je bila prvo djelo o kemiji plinova u Austrijskoj Monarhiji. U prvome dijelu *Rasprave* Domin izlaže dostignuća kemije, a u drugome dijelu izlaže o umjetnim kiselim vodama, zračno-električnoj svjetiljci i pušci, audiometriji, izvrsnim pomagalicama za disanje i novoj vrsti pneumatskih pumpi. Isto tako, Domin je raspravljao u prvome dijelu *Rasprave* o svim poznatim plinovima koji su bili otkriveni u to vrijeme. Koristio je flogistonsku teoriju u svojoj *Raspravi*, ali on nije bio flogistonist u strogome smislu. Domin je prihvatio nove poglede u kemiji i oksidaciju te redukciju, sastav kiselina i pojam topline tumači na Antoinim Laurent Lavoisierovim (Lavoisier je francuski kemičar, postavio je temelje suvremenoj kemiji) rezultatima. Njegovo je drugo područje rada primjena statičkoga elektriciteta u liječenju.¹⁰⁸

4.3.1.3. Ruđer Josip Bošković

Ruđer Josip Bošković rođen je 1711. godine u Dubrovniku, a 1787. godine umro je u Milanu. Bošković je u obitelji bio osmo dijete i od mladosti se isticao po intelektualnim sposobnostima. Išao je u isusovačku gimnaziju u Dubrovniku, a u Rimu je završio tri godine filozofskoga studija. Godine 1738. upisao je teologiju. Za vrijeme teološkoga studija, Bošković je proučavao matematiku, geodeziju i fiziku. Isaaca Newtona osobito je cijenio i detaljno je proučavao njegova djela. Teologiju je završio 1744. godine te je iste godine zaređen za svećenika. Bio je poznat u znanstvenim krugovima, a njegovo najpoznatije djelo jest *Teorija prirodne filozofije*. Bošković je

¹⁰⁸ Usp. S. PAUŠEK-BAŽDAR, Prirodnoznanstveni rad Josipa Franje Domina i Ludwiga Mitterpachera, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog i znanstveno simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 88-91.

izradio seriju elaborata iz hidrauličkoga inženjerstva i zemljopisne karte, sanirao je kupolu sv. Petra u Rimu i obavljao je optička istraživanja.¹⁰⁹

Ruđer Josip Bošković dobio je priznanje za svoje uspjehe. Papa Benedikt XIV. zadao je Boškoviću teške zadatke. Bošković je morao, uz dva stručnjaka, izraditi plan za popravak kupole i apside u crkvi sv. Petra. Također, Bošković je morao izraditi plan za regulaciju Tibera te za isušenje rijeka i luka. Njegovo je ime bilo poznato te su ga druge države zvale za rješavanje raznih problema. U Beču je zastupao Republiku Luccu u sporu o vodama s Toskanom i Austrijom. Papa mu je zadao zadatak u kojem je trebao izmjeriti meridijan i izraditi geografsku kartu crkvene države. Bošković je pri izvršavanju navedenoga zadatka osmislio mnoge sprave i pravila koje su mu pomogle u lakšem odrađivanju zadataka.¹¹⁰

Ruđer Josip Bošković je odgajan u duhu geocentrizma. Bošković je imao neprestane znanstvene sumnje i pitanja. On nije mogao olako prihvatiti Kopernikov sistem gibanja Zemlje, ali prihvatio je Isaaca Newtona i bio je oduševljen otkrićem paralaksom zvijezda stajačica. Potrebno je spomenuti da se Bošković dvoumio u teoriji o gibanju Zemlje. Godine 1746. napisao je da postoji zvjezdani prostor u kojem se Zemlja i nebeska tijela gibaju te da u navedenom prostoru vrijedi Newtonova fizika, ali zvjezdani prostor nije beskonačan, apsolutan i nepomičan. Bošković je stao s raspravama o gibanju Zemlje jer je Crkva izdala zabranu učenja o gibanju Zemlje. Zabrana je trajala do 1757. godine. Bošković je bio poslušan isusovac i nije raspravljao o navedenom učenju u razdoblju do 1757. godine. On je ipak iznio mišljenje da obrana peripatetike šteti religiji i znanosti. Nadalje, Bošković je veliki kritičar. Kritizirao je pretpostavku o pravocrtnome širenju svjetlosti i njezinu prelamanju u vertikalnoj ravnini u atmosferi Zemlje. Imao je mišljenje da Zemlja nije kugla i da je oblik Zemlje u potpunosti nepoznat. Prigovarao je da Newtonova teorija gravitacije nije točna jer ona se ne može dokazati na pojavama. Bošković je razmišljao o strukturi Zemlje. On je rekao da je gustoća Zemlje veća u dubini nego na površini.¹¹¹ Bošković je u Milanu izveo najvažnije životno djelo, odnosno uredio je zvjezdarnicu u Milanu. On je

¹⁰⁹ Usp. A. GOLUBOVIĆ, P. ŠUSTAR, Znanost i religija kod Ruđera Boškovića, u: *Riječki teološki časopis* 40(2012.)2, 250.

¹¹⁰ Usp. N. MASLAČ, Ruđer Josip Bošković (1711.-1787.), u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 18(1937.)6, 244-245.

¹¹¹ Usp. M. KORADE, M. ALEKSIĆ, J. MATOŠ, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993., 220-224.

samostalno izradio nacrt zvjezdarnice. Osmislio je pomičnu kupolu koja je visoka 18 metara s najmodernijim spravama. Francuski astronom Jérôme Lalande zvjezdarnicu u Milanu proglasio je najboljom u Europi.¹¹²

4.3.2. Doprinos isusovaca filozofiji

4.3.2.1. Studij filozofije u Hrvatskoj

U Hrvatskoj studij filozofije u 17. stoljeću nije postojao. Đaci isusovačkih gimnazija nastavljali su studij u Rimu, Bologni, Beču, Grazu i Loretu. Razmišljanje o osnivanju studija u Hrvatskoj započelo je školske godine 1638./39. Navedene godine u shematizmu zagrebačkoga Kolegija prvi put spomenut je profesor Nikola Turčin. Turčin je navedene godine predavao moralnu teologiju i imao je titulu magistra filozofije. Školske godine 1653./54. u shematizmu zagrebačkoga Kolegija spomenut je ponovno profesor logike Nikola Turčin. Navedeni podatci nisu početak rada zagrebačkoga studija filozofije. Godine 1643. zagrebački kanonik kaptola Franjo Jančević započeo je osnivanje filozofskoga studija. On je položio glavnicu od 1000 forinti za uzdržavanje jednoga profesora logike, a grof Toma Erdödy ostavio je zapis 1644. godine u kojem je navedeno da ostavlja svoje imanje koje vrijedi 1200 ugarskih funti za uzdržavanje profesora logike i dijalektike. Hrvatski staleži i redovi odlučili su na saboru u Varaždinu 30. lipnja 1660. godine isusovcima pet godina isplaćivati novac za izgradnju zgrade filozofskoga studija. Uz pomoć rektora zagrebačkoga kolegija Nikole Galovića i zagrebačkih isusovaca otvoren je filozofski studij 6. studenoga 1662. godine. Filozofski studij u Zagrebu dobio je 23. rujna 1669. godine sva prava i povlastice sveučilišta. Filozofski studij nije postojao u 17. stoljeću u Dubrovniku. Vlada Dubrovačke Republike 1724. godine traži da se filozofija predaje u dubrovačkome kolegiju. Provincijal Floriano Grimaldi zadužio je Simona Capitozzija, rektora dubrovačkoga kolegija da istraži financijsku mogućnost i što je sve potrebno za osnivanje studija. Također, Capitozzi je morao saznati hoće li biti dovoljan broj slušača. Capitozzijev izvještaj iz 1724. godine bio je pozitivan, ali studij filozofije u Dubrovniku otvoren je 1749. godine. Otvoren je predavanjem prvoga profesora Blaža Bolića, a predavanja su

¹¹² Usp. N. MASLAĆ, Ruđer Josip Bošković (1711.-1787.), u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 18(1937.)6, 246.

održana u dvorani Marijine kongregacije obrtnika i trgovaca. Bolić je predavao dijecezanskim klericima i svršenim gimnazijalcima. Studij filozofije u Dubrovniku nije bio održiv jer mladež nije imala volju za filozofijom. Studij filozofije u Rijeci bio je uspješniji nego u Dubrovniku. On je otvoren školske godine 1724./25., a prvo predavanje imao je profesor Udalrik Bonbardi. U prvoj je godini studija bilo 49 slušača, a do 1771. godine broj slušača se kretao između 30 i 50 po godini studija. Gradska je općina grada Rijeke plaćala samo jednoga profesora filozofije koji je imao samo jedan tečaj u trogodišnjem studiju, odnosno logiku na prvoj godini, metafiziku na drugoj godini i filozofijsku fiziku na trećoj godini studija. Na navedenome studiju održavane su mnoge javne i svečane obrane teza. Studij filozofije u Požegi otvoren je školske godine 1760./61. Studij u Požegi je imao dva profesora, jedan profesor predavao je logiku i metafiziku, a drugi opću i specijalnu fiziku. Profesor Ignacij Marek je predavanjima otvorio studij logike u Požegi. Navedeni studiji bili su otvoreni do 1773. godine, odnosno do ukinuća Reda.¹¹³

4.3.2.2. Hrvatski isusovački filozofi u 17. i 18. stoljeću

Mnogi se isusovci nisu mogli posvetiti filozofiji čitav život i nisu se mogli u potpunosti predati radu na tome području. Isusovci su mnogo puta napisali samo poneki traktat ili udžbenik dok su predavali filozofiju na studiju. Možda su se neki isusovci htjeli cijeli život baviti filozofijom, ali Družba Isusova nije im to dopuštala. Družba Isusova jest red učenih, ali je za njih važniji apostolat koji je u službi Kristova Kraljevstva. Potrebno je spomenuti da je među profesorima filozofije vladalo mrtvilo zbog njihovog manjka književnih djelatnosti. Navedeni je problem uzrok manjka filozofskih djela, ali trebamo spomenuti neke filozofe koji su više djelovali. Prvi je Markantun Dominis, rođen 1560. godine na Rabu, a umro je 1624. godine u Rimu. On je 1597. godine napustio Red i prvo postao senjski biskup te potom splitski nadbiskup. Dominis je u vremenu dok je bio isusovac napisao dva važna djela: *De radiis visus et lucis in vitris perspectivus et iride* (1611. godina) i *Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia* (1624. godina). Navedena su djela važna za problemsku situaciju

¹¹³ Usp. F. ZENKO, Razvoj filozofije u hrvatskim isusovačkim učilištima i u djelima hrvatskih isusovačkih filozofa i filozofskih pisaca u 17. i 18. stoljeću, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 3-6.

epistemologije i metodologije na prijelazu između 16. i 17. stoljeća. Kazimir Bedeković rođen je 1727. godine u Sigetecu, a umro je 1782. godine u Beču. Napisao je filozofsku raspravu u obliku dijaloga 1758. godine. U raspravi je obradio Newtonovo prvo pravilo, odnosno da u prirodnim znanostima vrijedi samo ono što se može dokazati. Bedeković ima svoje srednje rješenje, to jest da se u fizici može i smije tvrditi točnim ono što se ne može točno i sigurno dokazati s pokusima. Ruđer Josip Bošković napisao je svoje najvažnije prirodno-filozofijsko djelo: *Philosophiae naturalis theoria* (1785. godina). Bošković je naslov navedenoga djela preinačio u *Theoria philosophiae naturalis* 1763. godine. On je u navedenom djelu dao sadržaj i oblik apsolutnom dinamizmu. On je svoj uvid u bit i narav svega što jest stekao promišljanjem Newtonove prirodne filozofije. Navedena je filozofija teorijska sinteza nove prirodne znanosti. Ta nova znanost nije više samo teorijska, nego je hibridna, svojevrsna i demiurgička znanost. Potrebno je spomenuti da je Bošković napustio aristotelizam, ali se udaljio od Newtona i imao je svoju vlastitu filozofiju koja je karakteristična samo za njega. Bošković je svojim djelom *Teorija prirodne filozofije* razorio temelj europske metafizičke tradicije i otvorio je drugačiji fundamentalno-filozofijski horizont sa svojim apsolutnim dinamizmom koji je začinio promišljanje o biti i naravi svega što jest.¹¹⁴

4.3.2.3. Hrvatski isusovački filozofi u 20. stoljeću

Rad isusovaca na filozofiji u 20. stoljeću odvijan je s predavanjem filozofije i pisanjem filozofskih tekstova. Discipline iz filozofije na Rimokatoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu predavali su Ivan Kozelj, Karlo Grimm i Josip Ćurić. Na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu predavali su Filip Mašić, Miljenko Belić i Radogost Grafenauer. Filozofija se šezdesetih godina prestala predavati na latinskome jeziku i počela se predavati na hrvatskome nastavnom jeziku. Priručnici na hrvatskome jeziku bili su potrebni nakon promjene i navedeni profesori su samostalno napisali priručnike na hrvatskome jeziku. Hrvatski su isusovci osnovali akademske godine 1937./38.

¹¹⁴ Usp. F. ZENKO, Razvoj filozofije u hrvatskim isusovačkim učilištima i u djelima hrvatskih isusovačkih filozofa i filozofskih pisaca u 17. i 18. stoljeću, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 6-15.

vlastiti Filozofski institut, a 1989. godine institut je uzdignut na samostalni crkveni Filozofski fakultet Družbe Isusove.¹¹⁵

Rad se isusovačkih filozofa odvijao pisanjem članaka i knjiga. Oni su ponajviše objavljivali filozofske članke u časopisu *Obnovljeni život*. Miroslav Vanino je pokrenuo 1919. godine časopis pod nazivom *Život*. Od 1971. godine časopis dobiva drugi naziv *Obnovljeni život*. Časopis je od početka objavljivao filozofske članke, ali i filozofske informacije o zbivanjima kojima su se obavijestili intelektualci i vjernici. Članci su čitateljima pružali osjećaj sigurnosti u vjerskome i svjetovnome nazoru, odnosno ti članci su objašnjavali da su manje ugroženi u svijetu. Jedan od autora članaka jest isusovac Ante Alfirević. On je napisao članak o težnji čovjeka za beskonačnom istinom i neizmjernom srećom. Alfirević filozofskim razmišljanjem osvjetljava tekstovima iz klasične grčke i rimske književnosti te iz Dantea. On je također pisao o fenomenologiji, Marburškoj i Badenskoj filozofiji.¹¹⁶ Nadalje, potrebno je spomenuti isusovca Ivana Kozelja. Kozelj se istaknuo kao predavač filozofije. On je predavao na Katoličkom bogoslovnom fakultetu i na Filozofskom institutu u Zagrebu. Njegovo područje rada bila je teodiceja, etika i filozofska antropologija. Kozelj je poznat po etnološkome dokazu za Boga. Njegovo djelo *Savjest – put prema Bogu* plod je njegovih misli u koje je uvodio novije ideje, a posebno je razmatrao Johna Henryja Newmana i Josepha Maréchala. U navedenome je djelu prikazao put do Boga preko deontološkoga dokaza.¹¹⁷ Kozelj je pisao članke za časopis *Život* prije svog ređenja. Njegovi članci odnosili su se na pitanja za čovjeka. Također, on je napisao skripte za svoje studente. Isusovac Karlo Grimm bio je pastoralac i znanstvenik. Napisao je brojne informativne članke koji su bili namijenjeni školovanom čitatelju koji traga za idejnim putokazom. Napisao je za *Život: Što je ljudska duša?, Besmrtnost i Jesmo li slobodni*.¹¹⁸ Potrebno je spomenuti isusovca Miju Škvorca. On je bio predavač na Filozofskom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, a potom je postao pomoćni zagrebački biskup. Istaknuo se po

¹¹⁵ Usp. M. BELIĆ, Rad isusovaca na filozofiji u Hrvata u 20 stoljeću, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog i znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 41-44.

¹¹⁶ Usp. *isto*, 44-45.

¹¹⁷ Usp. I. MACAN, Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 63(2008.)2, 161.

¹¹⁸ Usp. M. BELIĆ, Rad isusovaca na filozofiji u Hrvata u 20 stoljeću, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog i znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992., 46.

propovijedima koje su imale kritičke stavove prema totalitarnome režimu. Proveo je dvije godine u strogoj zatvoru zbog navedenih propovijedi. U Zagrebačkome studentskom centru vodio je raspravu s marksistom i profesorom filozofije Brankom Bošnjakom. Njihova je rasprava poslužila za pisanje knjižice *Marksist i kršćanin*. Škvorc je sažeo svoja predavanja o povijesti filozofije u djelu *Vjera i nevjera*. U navedenome je djelu donio razloge vjerovanja ili nevjerovanja u Boga.¹¹⁹

U devedesetim godinama 20. stoljeća dogodio se preokret, odnosno uspostavljena je samostalna država Hrvatska. Isusovci su zbog navedene promjene mogli svoj rad usmjeriti na novoosnovani Filozofski fakultet u Zagrebu. Svjetovni studenti i studentice dobili su mogućnost da pohađaju Filozofski fakultet, a filozofija Fakulteta temelji se na kršćanskoj tradiciji. Isusovci su odgojili mnoge mlade znanstvenike koji su aktivni u javnome životu. Isusovci su izdali niz znanstvene publikacije i održavali brojne znanstvene simpozije koje su dobro prihvaćene u javnosti.¹²⁰

¹¹⁹ Usp. I. MACAN, Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 63(2008.)2, 160-161.

¹²⁰ Usp. *isto*, 162.

Zaključak

Sveti Ignacije Loyloski nije mogao predvidjeti da će Družba Isusova u povijesti imati veliki utjecaj u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj. Družba je bila prihvaćena od svih u društvu u Hrvatskoj, a pogotovo hrvatskih biskupa kojima je bila potrebna pomoć u cjelokupnoj katoličkoj zajednici. Crkva je na jugu Hrvatske bila u opasnosti od Osmanlija kojima je cilj bio osvojiti teritorij i islamizirati narod. Stoga su isusovci, sa svojim misionarima i osnivanjem kolegija u južnoj Hrvatskoj, bili duhovna potpora narodu. Oni su svoje živote dali prvenstveno Isusu Kristu, a zatim narodu jer su sa svakim činom evangelizacije riskirali život zbog Osmanlija.

Također, isusovci su bili velika pomoć biskupima u otporu na reformaciju. Oni su narod učili vjerskim istinama i pokušavali su s pastoralnom skrbi suzbiti širenje protestanata u Hrvatskoj. Primjer njihova djelovanja suzbijanja širenja protestanata je naveden u radu, odnosno isusovci su u Zagrebu uspjeli obratiti mnoge luterane i kalvine na katoličku vjeroispovijest. Prisutnost je isusovaca na hrvatskim prostorima suzbila širenje reformacije među narodom.

Isusovačko osnivanje kolegija imalo je pozitivan ishod na mnoge mladiće. Kolegiji su omogućili obrazovanje i mogućnost primitka sakramenta svetoga reda. Ujedno su kolegiji bili sigurnost Crkvi i narodu da će isusovci ostati u Hrvatskoj jer su im pružali pastoralnu skrb, ali mnogim dječacima i obrazovanje. Hrvatska je zbog osnovanih kolegija dobila mnoge intelektualce koji su pridonijeli razvitku države.

Potrebno je spomenuti doprinos isusovaca leksikografiji i pisanju gramatika. Isusovci su uvidjeli potrebu jednoga narječja koji bi bio službeni u državi. Oni su shvatili da je štokavsko narječje najzastupljenije među narodom i počeli su se zalagati za njega. Također su uvidjeli nepismenost naroda te je Bartol Kašić dao temelje za hrvatsku gramatiku. Kašić je otac hrvatske gramatike i on je gramatičarima bio primjer, a gramatika je uvijek bila predložak za daljnji stoljetni rad. Nadalje, isusovci su također sa svojim znanstvenim radom pridonijeli intelektualnom razvoju naroda. Ruđer Josip Bošković je jedan od mnogih znanstvenika koji je bio ispred svoga vremena. Svojim radovima je pridonio znanosti u Hrvatskoj i u svijetu.

Filozofski je rad isusovca omogućio osnivanje Filozofskog fakulteta Družbe Isusove. Navedeni fakultet mogu pohađati i svjetovni studenti, a radovi mnogih profesora se objavljuju u časopisu *Obnovljeni život*. Časopis *Obnovljeni život* namijenjen je vjernicima-laicima koji imaju svoja filozofska, teodicejska i ostala pitanja.

Rad i doprinos isusovaca u 17., 18., 19., 20. i 21. stoljeću još uvijek je prisutan u Hrvatskoj. U njihovim se kolegijima i danas odgajaju klerici i intelektualci koji daju svoj doprinos na teološkome i kulturnome području današnje Hrvatske.

Bibliografija

- ANTOLOVIĆ, Josip, Družba Isusova, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 45(1990.)5
- BABIĆ, Marko, „Ritual Rimski“ Bartola Kašića i razvoj hrvatske liturgijske terminologije, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.
- BELIĆ, Predrag, Isusovci kontroverzisti u Hrvata 18. stoljeća, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.
- BELIĆ, Miljenko, Rad isusovaca na filozofiji u Hrvata u 20 stoljeću, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog i znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.
- DADIĆ, Žarko, Prirodnoznanstvena dostignuća hrvatskih isusovaca, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.
- DALMASES, Candido de, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989.
- FUČEK, Ivan, Teologija i teolozi u Hrvatskoj u 18. stoljeću, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 59(2004.)3
- GOLUBOVIĆ, Aleksandra, ŠUSTAR, Predrag, Znanost i religija kod Ruđera Boškovića, u: *Riječki teološki časopis* 40(2012.)2
- GUILLERMOU, Alain, *Isusovci*, Zagreb, 1992.
- HORVAT, Vladimir, Postignuća isusovačkih leksikografa dopreporodnoga razdoblja, u: *Filologija* 58(2012.)1

- JAGODAR, Josip, Družba Isusova – isusovci, u: *Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru* 6(2016.)6
- JERNEJ, Josip, Gramatike Bartola Kašića i Jakova Mikalje, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.
- KORADE, Mijo, Hrvatski isusovački misionari i pokušaji unije s pravoslavnima od 16. do 19. stoljeća, u: *Cris: Časopis povijesnog društva Križevci* 17(2015.)1
- KORADE, Mijo, Josip Marinović, branitelj Armenaca u 18. stoljeću, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.
- KORADE, Mijo, ALEKSIĆ, Mira, MATOŠ, Jerko, *Isusovci i hrvatska kultura*, Zagreb, 1993.
- LOYOLA, Ignatius, *Načela jezuita. Sveti Ignacije i Družba Isusova*, Beograd, 1987.
- LOYOLA, Ignatius, *Autobiografija Ignacija Loyolskog. Hodočasnikova ispovijest*, Zagreb, 1991.
- MACAN, Ivan, Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 63(2008.)2
- MARTINOVIĆ, Ivica, Filozofska i prirodnoznanstvena istraživanja hrvatskih isusovaca od Markantuna de Dominisa do Josipa Franje Domina, u: B. RAUTER PLANČIĆ (ur.), *Isusovačka baština u Hrvata, u povodu 450-te obljetnice osnutka Družbe Isusove i 500-te obljetnice rođenja Ignacija Loyole*, Zagreb, 1992.
- MASLAĆ, Nikola, Ruđer Josip Bošković (1711.-1787.), u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 18(1937.)6
- MIKLOBUŠEC, Valentin, Drugi dolazak isusovca u južnu Hrvatsku (I. dio), u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 61(2006.)2

- MIKLOBUŠEC, Valentin, Drugi dolazak isusovaca u južnu Hrvatsku (II. dio)
Djelovanje u Dubrovniku i Zadru, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 61(2006.)3
- MIKLOBUŠEC, Valentin, Drugi dolazak isusovaca u južnu Hrvatsku (III. dio)
Djelovanje u Splitu i nekim malim postajama, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 61(2006.)4
- MIKLOBUŠEC, Valentin, Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku (I. dio) – Prvi dodiri i počeci suradnje nakon ponovne uspostave Reda, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)2
- MIKLOBUŠEC, Valentin, Drugi dolazak isusovaca u sjevernu Hrvatsku (III. dio) – Od rezidencije u Zagrebu do uspostave Viceprovincije Jugoslavije 1919., u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)4
- MIKLOBUŠEC, Valentin, *Isusovci i Hrvatski narod V. – Hrvatska provincija Družbe Isusove 1918. – 1945.*, Zagreb, 2016.
- MIKLOBUŠEC, Valentin, Isusovci u Rijeci 1627. – 1773.: školsko, pastoralno i odgojno djelovanje, u: *Riječki teološki časopis* 52(2018.)2
- PAUŠEK-BAŽDAR, Snježana, Prirodnoznanstveni rad Josipa Franje Domina i Ludwiga Mitterpachera, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog i znanstveno simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.
- PRKAČIN, Roko, Nastanak i razvitak Konstitucija Družbe Isusove, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 48(1993.)3-4
- PRKAČIN, Roko, Osnivač Družbe Isusove, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 45(1990.)4
- POZAIĆ, Valentin, Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 46(1991.)1

- ŠAPRO – FICOVIĆ, Marica, Knjižnica isusovaca u Dubrovniku: od Collegiuma Ragusinuma do današnje Rezidencije Družbe Isusove, u: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 50(2007.)3
- ŠKVORC, Mijo, Sveti Ignacije i Družba Isusova, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 60(2005.)2
- TRSTENJAK, Tonči, Hrvatski katekizmi isusovačkih autora, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.*
- VANINO, Miroslav, *Isusovci i Hrvatski narod I. – Rad u XVI. stoljeću*, Zagrebački kolegij, Zagreb, 1969.
- VANINO, Miroslav, *Isusovci i Hrvatski narod II. – Kolegiji: Dubrovački, Riječki, Varaždinski i Požeški*, Zagreb, 1987.
- VANINO, Miroslav, Juraj Habelić (1609-1678.), u: M. VANINO (ur.), *Vrela i prinosi*, Zbornik za povijest isusovačkoga reda u hrvatskim krajevima, Sarajevo, 1933.
- VONČINA, Josip, Mjesto Habelićeva rječnika u povijesti hrvatskoga književnoga jezika, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.*
- ZENKO, Franjo, Razvoj filozofije u hrvatskim isusovačkim učilištima i u djelima hrvatskih isusovačkih filozofa i filozofskih pisaca u 17. i 18. stoljeću, u: V. HORVAT (ur.), *Isusovci u Hrvata, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija „Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata“, Zagreb, 1992.*